

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Vojenské otázky v období první ČSR pohledem pardubického sociálně
demokratického tisku

Veronika Šafářová

Bakalářská práce

2022

Prohlašuji:

Práci s názvem *Vojenské otázky v období první ČSR* pohledem pardubického sociálně demokratického tisku jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne

Veronika Šafářová v. r.

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Veronika Šafářová
Osobní číslo:	H19139
Studijní program:	B7105 Historické vědy
Studijní obory:	Ochrana hmotných památek (dvouoborové) Historie (dvouoborové)
Téma práce:	Vojenské otázky v období první ČSR pohledem pardubického sociálně-demokratického tisku
Zadávací katedra:	Ústav historických věd

Zásady pro vypracování

Studentka bude pracovat s odbornou literaturou na dané téma (první Československá republika, dějiny Pardubic, dějiny sociálně demokratické strany v českých zemích, vojenské otázky v první ČSR) pro vytvoření obecného rámce. Na základě studia dobového sociálně demokratického tisku v Pardubicích (Východočeský obzor) zhodnotí vývoj postoje SD k armádě a vojenským otázkám obecně.

Rozsah pracovní zprávy:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

BELDA Josef, *Dějinná cesta sociální demokracie 1878-1989*, Praha 1996.
KÁRNÍK Zdeněk, *České země v éře První republiky*, Praha 2017-2018.
KLUČINA Petr a kol., *Vojenské dějiny Československa*, 3. díl, 1918-1939, Praha 1987.
TRAPL Miloš, *Politický systém první Československé republiky*, Ostrava 1992.
Východočeský obzor, r. 1918-1939.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.**
Ústav historických věd
Datum zadání bakalářské práce: **30. března 2021**
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. března 2022**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2021

Poděkování:

Děkuji doc. PhDr. Tomáši Jiránkovi, Ph.D. za odbornou pomoc, vstřícnost a trpělivost, se kterou vedl mne i tuto práci. Velké poděkování patří také mé mamince Ing. Janě Šafářové za jazykové korekce a psychickou podporu.

ANOTACE

Bakalářská práce s názvem *Vojenské otázky v období první ČSR pohledem pardubického sociálně demokratického tisku* popisuje vznik První republiky, její politický vývoj a směřování. Zaobírá se také zahraniční politikou a vztahy se sousedními státy. Speciální pozornost je věnována vojenství, budování a vývoji armády, a to po stránce organizační i po stránce materiální. Práce vyhodnocuje a konfrontuje historická fakta s názory publikované v dobovém pardubickém periodiku *Východočeský obzor*, který vycházel jako týdeník Československé sociálně demokratické strany dělnické.

KLÍČOVÁ SLOVA

armáda, první republika, sociální demokracie, vojenství, *Východočeský obzor*

TITLE

Military Problems in the Era of First Czechoslovak Republic from Perspective of the Social-Democrat Press in Pardubice

ANNOTATION

The bachelor's thesis entitled *Military Problems in the Era of First Czechoslovak Republic from Perspective of the Social-Democrat Press in Pardubice* describes the establishment of the First Republic, its political development and direction. It also deals with foreign policy and relations with neighbouring states. Special attention is paid to the military, formation and development of the army, both in terms of organization and material. The thesis evaluates and confronts historical facts with the opinions published in the period Pardubice periodical „*Východočeský obzor*“ (East Bohemian Horizon), which was published as a weekly newspaper of the Czechoslovak Social Democratic Workers' Party.

KEYWORDS

army, the First Republic, social democracy, military, East Bohemian Horizon

Obsah

1 ÚVOD	8
2 Vznik Československa	10
2.1 Politická situace před vyhlášením Československa	10
2.2 Český národní převrat	12
2.3 Slovenský převrat	13
2.4 Německý převrat	15
2.5 Podkarpatská Rus	16
3 Státní zřízení ČSR, zahraniční politika	17
3.1 Ústava, zákonodárna a výkonná moc v ČSR.....	17
3.2 Politický systém v Československu	18
3.3 Zahraniční politika ČSR a její sousedé	19
3.4 Československá sociálně demokratická strana dělnická	25
4 Obyvatelstvo	30
5 Československá armáda	31
5.1 Francouzská a italská vojenská mise	34
5.2 Unifikace armády	35
5.3 Zbrojní průmysl	35
5.4 Železniční vojsko	39
5.5 Armáda v průběhu let	43
5.6 Budování stálého opevnění	47
5.7 Armáda a Východočeský obzor 1937-1938.....	49
6 ZÁVĚR	51
7 RESUMÉ	54
PRAMENY A LITERATURA	57

1 Úvod

Období mezi roky 1918 a 1938 je v českých dějinách nazýváno jako prvorepublikové. 28. října 1918 byla prohlášena samostatnost a nezávislost Československa a vznik První republiky. Její konec se datuje s podepsáním Mnichovské dohody 30. 9. 1938. Bakalářská práce s názvem *Vojenské otázky v období první ČSR pohledem pardubického sociálně-demokratického tisku* se věnuje ve své první kapitole okolnostem vedoucím k vzniku Československé republiky a podrobněji se zabývá státními převraty, které se staly neodmyslitelnou součástí jejího vzniku. Převratové události na Slovensku pak navíc představovaly první prověrku připravenosti nové armády. Autorka čerpala především informace z knihy Zdeňka Kárníka *České země v éře první republiky (1918-1938)*¹, dílu prvního z období 1918–1929 a knihy Věry Olivové *Dějiny první republiky*.²

V druhé kapitole autorka popisuje politické uspořádání a směřování nové republiky, význam ústavy, zákonodárné a výkonné moci, úlohu prezidenta. V této části autorka studovala dílo Evy Broklové *Československá demokracie*³ a Josefa Bartoše, Miloše Trapla *Československo 1918–1938*.⁴ Samostatná podkapitola je věnována Československé sociálně demokratické straně dělnické. Popisuje historický vývoj strany od počátku až do konce dvacátých let dvacátého století. Neopomijí události počátku dvacátých let, zejména rozkol ve straně a překonání následků. Cenným zdrojem byla v této části kniha *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004, díl I*.⁵ Poslední podkapitola této části poměrně obsáhle představuje zahraniční politiku ČSR a vztahy se sousedy. Právě sousedé byli pro republiku nejbližšími potenciálními zdroji nebezpečí, a tak zahraniční politika byla velmi významná. Prakticky po celou dobu trvání republiky (přesněji do r. 1935) funkci ministra zahraničních věcí zastával velmi umně Dr. Edvard Beneš a jeho diplomatické schopnosti a zásluhy na tomto poli jsou neocenitelné. Autorka využila informací z knihy Jindřicha Dejmka *Československo, jeho sousedé a velmoci*.⁶ Třetí kapitola je věnována složení obyvatelstva a národnostním menšinám.

¹ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918–1938)*, Praha 2000.

² Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, Praha 2000.

³ Eva BROKLOVÁ, *Československá demokracie: politický systém ČSR 1918-1938*, Praha 1992.

⁴ Josef BARTOŠ – Miloš TRAPL, *Československo 1918-1938*. 3. vyd. Olomouc 2001.

⁵ Josef HARNA, *Stranicko politický systém v Československu v letech 1918–1938*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno 2005.

⁶ Jindřich DEJMEK, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha 2002.

Poslední, čtvrtá kapitola se podrobně věnuje armádě a vojenství. Zaměřuje se zejména na budování armády v prvopočátku, její organizační strukturu, úlohu francouzské a italské vojenské mise v čs. armádě. V této části autorka studovala publikaci *Vojenské dějiny Československa, díl III.* (kolektiv autorů).⁷ V prvních letech se armáda potýkala s problémem unifikace a k jeho vyřešení potřebovala několik let. Od roku 1926 se vývoj armády přeměroval na obrannou strategii státu. Průvodcem této části byla autorce kniha Karla Straky *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939.*⁸

Samostatná podkapitola je věnována železničnímu vojsku a železničnímu pluku, který byl v lednu 1919 umístěn do Pardubic. Autorka využila poznatků z knihy *Dějiny československého železničního vojska* autorů Tomáše Jiráňka a Radovana Souška.⁹ Poslední podkapitola se věnuje již konkrétní přípravě obrany státu formou výstavby stálého opevnění především za pomoci publikace *Československé opevnění 1935–1938* Lubomíra Arona a kol.¹⁰

Především čtvrtá kapitola představuje praktickou část, která popisuje vojenská historická fakta a je prokládána články získané z prvorepublikového tisku *Východočeský obzor*. Toto periodikum bylo vydáváno Československou sociálně demokratickou stranou dělnickou na Pardubicku jako týdeník. Jednotlivé strany periodika nejsou číslovány a jména autorů článků se vyskytují jen zřídka. Při doslovné citaci je zachován dobový pravopis. Autorka studuje *Východočeský obzor* od roku 1919 až do roku 1938, vyhledává články zaměřené na vojenství a zasazuje do dobového kontextu. Bádání probíhalo za laskavé pomoci knihovny *Východočeského muzea Pardubice* a *Národní knihovny České republiky*, přičemž spolupráce s oběma institucemi byla velmi příjemná a patří jim velké poděkování.

Cílem této práce je zkonfrontovat a následně vyhodnotit faktické vojenské události daného období s názory Československé sociálně demokratické strany dělnické II. župy v Pardubicích, prezentované prostřednictvím týdeníku *Východočeský obzor*. Autorčiným záměrem je odhalit dobový obraz vnímání levicově smýšlejících občanů podporujících sociální demokracii a jejich názory na aktuální dění v armádě, vojenství či na události s nimi spojené.

⁷ Petr KLUČINA a kol., *Vojenské dějiny Československa*, 3. díl, 1918-1939, Praha 1987.

⁸ Karel STRAKA, *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*, Praha 2007

⁹ Tomáš JIRÁNEK – Radovan SOUŠEK, *Dějiny československého železničního vojska*, Praha 2014.

¹⁰ Lubomír ARON, *Československé opevnění 1935-1938.*, Náchod 1998

2 Vznik Československa

V knihách a učebnicích můžeme číst celkem lapidární informaci, že Československá republika vznikla českou národní revolucí 28. října 1918 v Praze, s připojením Martinské deklarace 30. října 1918. Její zrod byl však výsledkem hlubokých revolučních přeměn v celé Evropě, zmítající se válkou. Pro vznik ČSR je ovšem významný pojem „státní převrat“, který v zemi neproběhl jen jeden. Velmi zjednodušeně lze říci, že státním převratem se rozumí výměna vládních elit, tedy nahrazení jedné státní moci druhou. Lze tedy dovodit, že „československá revoluce“, stejně jako vznik republiky, nemohl proběhnout ve dvou dnech, ale že se jednalo o celou řadu událostí a složitých procesů, které vedly ke vzniku československého státu již dlouhou dobu před těmito daty.¹¹

2.1 Politická situace před vyhlášením Československa

V 60. letech 19. století zažíval svět hospodářský rozmach a České země v této době také obstály. Hospodářství, kultura i politická vyspělost byly na dobré úrovni, ovšem politický vliv na moc ve státním uspořádání byl malý. Politická situace Čechů před první světovou válkou nebyla nijak vyhraněná. Existovala sice česká opozice, která usilovala o významnější postavení Čechů, ale ona i běžní lidé považovali politickou situaci za danou a neměnnou. Změna nastala až s požadavkem řešení česko-německého vyrovnání. Češi neměli rovná jazyková práva v Českých zemích ani v Předlitavsku, přestože byli po Němcích druhým nejpočetnějším a nejvyspělejším národem. Nezdary vyjednávání měly za následek pád ne jedné vlády. Za zmínku stojí, že únavných a nic neřešících jednání se účastnil poslanec T. G. Masaryk až do jejich konce.¹²

Válka, která začala útokem Rakouska-Uherska na Srbsko, nebyla řešením pro habsburské mocnářství, ale rozhodně pro Německo, které si přálo nové mocenské rozdělení světa. Naděje Němců se upínala nejen k ovládnutí střední Evropy, ale také ke konečnému řešení otázky Čechů, se kterými již nechtěli jednat. Česko-německé vyrovnání mělo být Čechům vnuceno podle představ Němců. Začala tak doba útlaku Čechů, omezení tisku, neoprávněného zatýkání, ale i poprav. Na jaře 1916 se rakouští Němci shodli na řešení problému s Čechy způsobem, který by vedl k likvidaci Českých zemí a následné germanizaci. Monarchie

¹¹ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918–1938)*, Praha: Libri, 2000. s. 34.

¹² Tamtéž s. 18.

ustoupila německému tlaku a přestala chránit „své“ národy. Toto byl moment, kdy se česká politika odvrátila od Rakouska.¹³

Tomáš Garrigue Masaryk, politik a říšský poslanec, využíval svých zahraničních kontaktů a pokoušel se informovat západní velmoci o českých požadavcích. Rozhodl se pro emigraci, kde založil odboj Český komitét zahraniční. K Masarykovi se počátkem roku 1916 přidal Slovák Milan Rastislav Štefánik a za jeho aktivní účasti se zahraniční komitét přeměnil v Československou národní radu – nejvyšší orgán Čechů a Slováků pracujících v zahraničí. Štefánik byl schopný člověk známý svými společenskými i politickými kontakty. Byl to on, kdo otevřel politické prostředí ve Francii i pro Masaryka a Beneše, protože jejich vazby byly spíše univerzitního charakteru. Jeho spolupráce také potvrdila záměr vytvoření společného československého státu a všichni tři byli v šíření této myšlenky úspěšní.¹⁴

V domovině vznikla organizace nazývaná Maffie, která měla za úkol udržovat spojení se zahraničím a zajišťovat pro dohodové mocnosti informace o situaci v Rakousku. Hlavním aktérem Maffie byl Edvard Beneš do doby, kdy také musel emigrovat, tj. do 1. září 1915. Maffie však nebyla vždy úspěšná, došlo k odhalení její činnosti a zatýkání členů. Navíc se později nedařilo obnovit spojení se zahraničím. Domácí čeští politici byli zdrženliví, Masarykův postup a myšlenka samostatného Československa se jevila jako dosti riskantní. Nikdo nevěděl, jaké uspořádání by země Dohody akceptovaly, i kdyby ve válce zvítězily.

Ani české obyvatelstvo příliš neprojevovalo nadšení z myšlenky samostatné republiky. Teprve v posledních dvou letech války, kdy se již silně projevovaly válečné útrapy, došlo ke zvednutí radikalizačních nálad a podpoře zahraničního odboje.¹⁵ 6. ledna 1918 se sešlo shromáždění všech českých poslanců a usneslo se na tzv. Tříkrálové deklaraci, která prezentovala nárok na samostatnost. Dále následovala „národní přísaha“, demonstrace 1. máje ve velikosti dosud nepoznané, manifestace, vyjádření českých spisovatelů a jiná setkání s jediným cílem – samostatnosti.¹⁶ Události v Čechách povzbudily i slovenskou politiku, dosud velmi opatrnou. 26. června 1918 píše Masaryk americkému ministrovi zahraničí memorandum, ve kterém žádá o přehodnocení Wilsonova stanoviska z 8. ledna 1918. Národní radu, jako základ budoucí vlády československé, uznala již v červnu Francie, začátkem srpna Velká Británie a teprve 2. září se tohoto uznání dostalo i od USA. Stále však nebylo nic jisté. Beneš

¹³ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře*, s. 19-21.

¹⁴ Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, Praha: Karolinum, 2000, s. 19-20.

¹⁵ Eva BROKLOVÁ, *Československá demokracie: politický systém ČSR 1918-1938*, Praha 1992, s. 13.

¹⁶ Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, s. 35.

sice 14. října vyhlásil, že 26. září byla ustavena Prozatímní československá vláda vedená Masarykem, s ministrem zahraničí Edvardem Benešem a ministrem vojenství Milanem Rastislavem Štefánikem. 16. října 1918 vyšel císařský manifest, který sice sliboval národům možnost vlastního státu v rámci federálního uspořádání, jenže také požadoval dualismus. Současně Rakousko-Uhersko požádalo o mír a čekalo se na odpověď prezidenta Wilsona. Ten si však dával na čas. Jeho odpověď přišla 18. října 1918, ve které změnil názor z ledna téhož roku a vyslovil možnost rozhodnutí jednotlivých států o své existenci. 20. října 1918 se česká politická delegace rozjela do Ženevy, aby dohodla se zástupci zahraniční akce uspořádání poválečných poměrů. O šest dní později se domácí političtí vůdci (Antonín Švehla, Alois Rašín, Jiří Stříbrný a František Soukup) usnesli, že dne 28. října 1918 převezmou do správy Národního výboru československého Obilní ústav v Praze, a tedy zásobování v celé zemi. Stejný den začal Alois Rašín připravovat první zákon československého státu.¹⁷

2.2 Český národní převrat

28. října 1918 byla zveřejněna nota rakouského ministra zahraničních věcí Andrásyho, ze které vyplynulo, že rakouská vláda je ochotná jednat o příměří. Lidé, kteří četli tuto notu, měli jasno. Válka skončila, Rakousko-Uhersko kapitulovalo. Tímto okamžikem začal převrat. Lidé vyšli do ulic, ničili všechno, co připomínalo odkaz na rakouskou státní moc. Představitelé Národního výboru Švehla, Rašín, Stříbrný, Soukup a Vavro Šrobár, který přijel ze Slovenska, převzali nejen Obilní ústav, ale i veřejnou a vojenskou správu. Alois Rašín vyhlásil první zákon, který byl velmi krátký, obsahoval jen pět článků. Ovšem tento zákon zajistil fungování práva v zemi tím, že v platnosti zůstaly dosavadní zemské a říšské zákony do té doby, dokud nebudou nahrazeny. V dalších dnech docházelo k přebírání správy místními národními výbory v celé zemi.¹⁸ Převzetí moci a vytvoření nové státní struktury předpokládalo také vytvoření ozbrojených sil. Již v srpnu 1918 začala probíhat příprava několika českých důstojníků pod vedením učitele pražské kadetky setníka Jaroslava Rošického, který byl tímto úkolem pověřený A. Rašínem a starostou Sokola J. Scheinera pro případ převratu. Tato skupina byla nazvána Vojenskou sekcí Národního výboru. Do této skupiny se posléze hlásili nadšení vojáci a spolu s dobrovolníky, sokolskými skupinami a jinými polovojenskými organizacemi vytvořili tzv. Národní stráž, kterou již bylo možné v převratových dnech použít.¹⁹ 30. října 1918 byl Národním výborem zřízen Výbor národní obrany, do jehož čela byl ustanoven právě starosta

¹⁷ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře*, s. 29-33.

¹⁸ Tamtéž s. 34-37.

¹⁹ Petr KLUČINA a kol., *Vojenské dějiny Československa*, 3. díl, 1918-1939, Praha 1987, s. 20.

Sokola dr. J. Scheiner jako nejvyšší správce československých vojsk. Společně se zemským vojenským velitelstvím, které velelo všem ozbrojeným jednotkám, vytvořili vrchní vojenské velitelství. Protože Národní shromáždění přejalo později celý vojenský aparát Rakouska-Uherska, byly oba tyto orgány v listopadu, resp. prosinci 1918 zrušeny a jejich činnost převzalo nově zřízené ministerstvo národní obrany, do jehož čela byl ustanoven předseda strany československých socialistů Václav Klofáč.²⁰

Na začátku listopadu se vrátila Kramářova delegace ze Ženevy, kde již bylo předjednáno, že prezidentem nového státu bude T. G. Masaryk, předsedou vlády Karel Kramář, ministrem zahraničních věcí Edvard Beneš a ministrem vojenství Milan Rastislav Štefánik (ten tragicky zahynul při leteckém neštěstí 4. května 1919, když se vracel do vlasti a dále tento post nebyl obsazen z důvodu již v té době souběžně existujícího ministerstva národní obrany). Ostatní obsazení ministerských křesel bylo ponecháno na jednání v Praze.²¹ K oficiálnímu stvrzení těchto faktů došlo 14. listopadu 1918, kdy proběhlo první zasedání Národního shromáždění, které převzalo pravomoci Národního výboru. Při tomto aktu byl také nový československý stát prohlášen republikou a jednomyslně bylo přijato prohlášení o sesazení Habsburků.²²

2.3 Slovenský převrat

Situace na Slovensku byla o mnoho těžší než v českých zemích. Slovensko, utlačované uhersko-maďarským režimem, nemělo mnoho informací, bylo odříznuté od ostatního světa. Již dříve (před ukončením války) bylo dohodnuto spojení českých zemí a Slovenska a došlo k mnoha jednáním doma i v zahraničí. Aktivním politikem byl především Vavro Šrobár, který se jako jediný účastnil pražského převratu a Ivan Dérer. Přes naprostou izolaci i Slovensko cítilo konec války a žádalo zbavení se maďarského útlaku. Předsednictvo slovenské národní strany prostřednictvím Matúše Duly vyzvalo všechny vlastence ke schůzce dne 30. října v Turčanském Sv. Martině, aby veřejně vzneslo své požadavky. Na této schůzi, která rovněž stvrzovala společný stát s Čechy, byla zvolena Národní rada, která zastupovala slovenskou politiku – národní, katolickou a sociálně demokratickou stranu. Předsedou byl zvolen Matúš Dula a výsledkem tohoto setkání byla tzv. Martinská deklarace. Mluvíme-li o vzniku Československa, pak je Martinská deklarace považována za dokument, kterým se tak ze strany

²⁰ Petr KLUČINA a kol., *Vojenské dějiny Československa*, s. 24.

²¹ Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, s.64.

²² Tamtéž s.67.

Slovenska stalo. Sama deklarace doslovně vznik státu nepopisovala, lidé jí však takto rozuměli a rozšiřovali mezi sebou. Jenže nová maďarská vláda neztratila dech a usilovala o udržení Uher a svou nadvládu nad Slovenskem. Dokonce se jí podařilo uzavřít v Bělehradě zvláštní příměří, které toto umožňovalo. Neměla tedy v úmyslu vyklidit Slovensko ani úředně, ani vojensky. Další komplikací bylo vyhlášení tzv. Slovenské lidové republiky, hlásící se k Maďarsku 11. prosince 1918 v Prešově, vedené Victorem Dvorcsakem. Situace na Slovensku byla vyhrocená, ekonomická situace katastrofální a revoluční nálady zjitřené.²³ Čs. vláda se rozhodla vyslat na Slovensko vojsko a četnictvo, kromě dobrovolných skupin se jednalo o dvě divize legionářů z Itálie, kterým velel generál Piccione.²⁴

Živelně vznikající slovenské národní gardy, tvořené z navrátilců z fronty či zajatců z Ruska, sice často úspěšně zlikvidovaly uherský vládní aparát, ale nebyly přímo napojené na Slovenskou národní radu či ústřední československé orgány a ty ani s nimi jako budoucími oficiálními orgány nepočítaly. Přitom jejich role v obsazování slovenského území byla nezanedbatelná. Samotné obsazení slovenského území začalo neřízeně. Původně mělo jít o zásah při rabování ve velkostaticích a židovských obchodech v Holíči, o které požádal Místní národní výbor a kterého se chopili iniciativní důstojníci náhradního praporu 25. střeleckého pluku. Stejně tak původně zamýšlené potlačení revolučních nepokojů v oblasti moravsko-slovenského pohraničí přešlo v okupační střet. Tomu velel nadporučík A. Ripka ze stejného pluku, a protože se mu nikdo nestavil na odpor, postupoval dále do vnitrozemí západního Slovenska, kde obsadil naftové prameny v Gbelech a později Malacky. Jednalo se o první vojenskou akci na Slovensku čs. armády a toho už si všimlo maďarské ministerstvo války a začalo jednat. Úsilí obou zemí směřovalo k zajištění si slovenského území ještě před podpisem mírových smluv. Pro nepřiliš početné čs. vojenské jednotky a nevýrazné velení to byl těžký úkol.²⁵ Na Slovensko byly vyslány i jednotky železničního pluku, jejichž úkolem bylo budování nových drah, opravování poničených kolejíšť či budování mostů. Vojáci železničního vojska také zastupovali civilní obyvatelstvo v železničním provozu v případě stávk. Činnost železničního vojska byla kladně hodnocena, řada vojáků byla oceněna pochvalou ministra národní obrany a někteří důstojníci si vysloužili vysoká vyznamenání.²⁶

²³ Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, s.64-67.

²⁴ Dušan KOVÁČ, *Dějiny Slovenska*. Praha 1998, s. 183.

²⁵ Petr KLUČINA a kol., *Vojenské dějiny Československa*, s. 36-37.

²⁶ Tomáš JIRÁNEK – Radovan SOUŠEK, *Dějiny československého železničního vojska*, Praha 2014, s. 40.

Byl to Edvard Beneš, který zahájil jednání v zahraničí, přestože jeho pozice nebyla silná. Přesto se mu povedlo vyjednat tvrdý příkaz francouzské vlády, aby Maďarsko opustilo území Slovenska a byla stanovena, byť od stolu, demarkační čára. Další postupy přicházely z Prahy: Národní shromáždění přijalo „Zákon o mimořádných přechodných opatřeních na Slovensku“ a jmenovalo jediného ministra s pravomocí pro Slovensko Vavro Šrobára. Jeho úkolem bylo vymanit zemi z maďarského vlivu, uspořádat slovenskou správu, zásobování, školství a zklidnit revoluční nálady. Proces slovenského převratu byl ukončen začátkem července 1919.²⁷ Boje na Slovensku byly první příležitostí, kdy čs. armáda mohla prověřit své posílání obrany státu. Bohužel ho zcela nenaplnila z více důvodů. Především v té době armáda teprve vznikala, italského velení se neprojevovalo jako ideální a celkově došlo k podcenění situace v Praze.²⁸

2.4 Německý převrat

Německá území v novém státě žádala vlastní správní orgán a následně i samosprávnost bez vazby na Československo. Přestože nová vláda nabídla místo ve vládě zástupci německého obyvatelstva, měla zájem na tom, aby Němci přijali nový stát a snažila se s německými politiky vyjednávat, jednání ztroskotávala. Ti naopak byli rakouskou vládou povoláni do Vídně, kde byla vyhlášena samostatná německá provincie Deutschböhmen se sídlem v Liberci.²⁹ Později následovalo vyhlášení dalších tří provincií v severovýchodních Čechách, jižních Čechách a jižní Moravě s novou ústavou, zemským sněmem a samostatnou zemskou vládou. Němečtí politici požadovali uznání „svých“ provincií jako součásti Německého Rakouska a tímto byl proveden německý převrat. Když nedošlo k dohodě mezi nimi a československou vládou (a z německé strany o dohodu zájem nebyl), tento spor se přenesl na mezinárodní úroveň. Němci nebyli bez naděje. Obrátili se na vítězné státy Dohody s argumentací práva na sebeurčení. Ale ani česká strana nezůstávala pozadu. Vojensky obsadila německé provincie, přestože vlastní armáda téměř neexistovala. Vypomohli ale legionáři vracející se ze zahraničí a koncem prosince 1918 bylo obsazení dokončeno. Proběhlo poměrně hladce, němečtí úředníci neměli chuť vracet se do vídeňských poměrů a potvrdili sounáležitost s novým státem. Rozpory uvnitř německé politiky v českých zemích narůstaly. Současně vyjednával i Edvard Beneš. Vysvětlil postup české vlády a žádal mocnosti o potvrzení jeho správnosti. I on argumentoval právem na sebeurčení a vysvětloval situaci ekonomickou i politickou v německých provinciích.

²⁷ Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, s.68-72.

²⁸ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře*, s. 167.

²⁹ Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, s.73.

Francie, Anglie a po určitém odstupu i Spojené státy nakonec uznaly české nároky a v tomto smyslu informovaly rakouskou vládu v odpovědi na její nótu. Německý převrat se tedy nezdařil.³⁰

2.5 Podkarpatská Rus

V tomto případě nelze mluvit přímo o převratu, ale jednalo se o další území, které bylo třeba začlenit do nových poměrů. O území, které se původně označovalo jako Podkarpatsko, nebo také Uherská Rus, usilovaly tři země: Maďarsko, tehdy samostatná Ukrajina a československý stát. Ten měl v jednáních převahu i podporu ze zahraničí. Územní otázka měla být projednána na mírové konferenci, ovšem v Podkarpatsku mezitím narůstalo bolševické hnutí, které usilovalo o připojení k Ukrajině. Proto bylo již koncem roku 1918 rozhodnuto dohodovými mocnostmi o obsazení území československými vojsky na západní části, zbytek oblasti rumunskými vojsky. Fakticky a právně pak bylo Podkarpatsko připojeno k Československé republice v průběhu roku 1919 pod názvem Podkarpatská Rus.³¹

³⁰ Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, s.72-78.

³¹ Tamtéž, s.78.

3 Státní zřízení ČSR, zahraniční politika

Československá republika měla ve svém dvacetiletém životě dva prezidenty. Prvním prezidentem byl Tomáš Garrigue Masaryk (1918–1935) a druhým Edvard Beneš (1935–1938). 30. listopadu 1938 začal úřad prezidenta vykonávat Emil Hácha, ovšem toto období je již spojené s tzv. druhou republikou. Jejich úkolem bylo především reprezentovat stát navenek, ratifikovat mezinárodní smlouvy, podávat návrhy Národnímu shromáždění, jmenovat ministry a vlády, byli vrchními veliteli branné moci. Dále také měli právo jmenovat vysokoškolské profesory, státní úředníky a vysoké důstojníky, udělovat milosti.³² Reprezentace státu v zahraničí sice patřila mezi hlavní úkoly prezidenta, ale ve skutečnosti ji řídilo ministerstvo zahraničních věcí, pod vedením Edvarda Beneše do roku 1935, následně Milana Hodži a dále Kamila Krofty.³³

3.1 Ústava, zákonodárná a výkonná moc v ČSR

První ústava, tzv. prozatímní, byla přijata 13. 11. 1918 a v květnu 1919 novelizována. Zaručovala prezidentovi poměrně malá práva, nemohl jmenovat ani odvolávat ministry, a tak jeho postavení bylo poměrně zvláštní. Důvodem těchto omezených práv měla být počáteční Masarykova nepřítomnost v ČSR.³⁴ Proto došlo k novelizaci a dalším úpravám, které byly schváleny přijetím první ústavy v únoru 1920 a ta byla platná až do roku 1938 pouze s malými změnami. Touto ústavou se Československo zařadilo mezi nejdemokratičtější státy v Evropě. Zajistila svobodu všech občanů na úrovni osobní, domovní i majetkovou. K politickým svobodám patřilo právo shromažďovací a spolčovací a svoboda tisku.³⁵

Zákonodárnou moc představoval v úplném počátku republiky Národní výbor, později přetransformovaný do jednokomorového Revolučního národního shromáždění. Později přešla zákonodárná moc na již dvoukomorové Národní shromáždění s poslaneckou sněmovnou (300 členů) a senátorskou sněmovnou (150 členů). Zásadním posláním Národního shromáždění bylo projednávat a schvalovat zákony, volit prezidenta, schvalovat rozpočet státu a jeho vyúčtování, schvalovat uzavření mezinárodních úmluv.³⁶

³² Josef BARTOŠ – Miloš TRAPL, *Československo 1918-1938*. 3. vyd. Olomouc 2001, s. 17.

³³ Tamtéž s. 29.

³⁴ Eva BROKLOVÁ, *Československá demokracie: politický s.*, s. 35.

³⁵ Josef BARTOŠ – Miloš TRAPL, *Československo 1918-1938*, s. 15.

³⁶ Tamtéž, s. 17-18.

Výkonnou moc zajišťovala vláda, vrcholný výkonný a správní orgán, prostřednictvím jednotlivých ministerstev. Vláda byla zodpovědná poslanecké sněmovně, která jí mohla vyslovit nedůvěru. Prozatímní ústava určovala volení vlády Národním shromáždění, druhá již tuto pravomoc přiřkla prezidentovi. Vláda se v rámci schválených zákonů starala o vše, co přímo nenáleželo prezidentovi nebo a Národním shromáždění.³⁷

V průběhu dvaceti let se vystříдалo 18 vlád ve čtyřech koalicích: všennárodní, rudozelená, panská, široká. Volby do parlamentu se uskutečnily čtyřikrát (1920, 1925, 1929 a 1935), volby do obecních a městských zastupitelstev pětkrát (1919, 1923, 1927, 1931 a 1938).

3.2 Politický systém v Československu

Typickým rysem politiky v ČSR bylo velké množství politických stran, které neuplatňovaly svůj vliv jen v politice, ale ovlivňovaly i nepolitický život společnosti. Díky tomu, že každá strana hájila jiné zájmy, jiné regiony, často i jiné skupiny obyvatel, nebylo v podstatě možné, aby jedna strana získala většinovou moc.³⁸ Strany se tak sdružovaly do vládních koalic, a v československých podmínkách se nejednalo o dvě nebo tři strany, ale často celé skupiny stran. Nejmenší počet stran tvořila tzv. „rudozelená koalice“, nejvíce jich pak bylo v „širokých“ koalicích ve 30. letech.³⁹ Společně s působením dalších mocenských skupin (finančních a ekonomických) a především tzv. skupiny Hradu (osobnosti sdružující se kolem T. G. Masaryka), tzv. Pětky (neústavní útvar, který prezentovalo pět představitelů hlavních politických stran) a dalších četných nepolitických organizací, bylo zaručeno fungování pluralitní demokracie.

Po odeznění nadšení z nové republiky, s návratem k pokud možno běžnému životu, začaly krystalizovat hluboké problémy, a to ve všech oblastech. Země byla zbídačená, hladová, nebylo dostatek potravin ani jiného zboží. Výrobní podniky se jen pomalu vracely k mírové výrobě. Na druhé straně válka přinesla i bohatství pro některé lidi a tyto sociální rozdíly divoce kontrastovaly. Prohlubovaly se problémy sociální, hospodářské a politické.

Výhodou nového státu bylo, že prozatímní vláda vznikla a byla uznaná dohodovými velmocemi již v době války. Zcela zásadní pro politickou situaci domácí i zahraniční byla

³⁷ Josef BARTOŠ – Miloš TRAPL, *Československo 1918-1938*, s. 18-19.

³⁸ Josef HARNA, *Stranicko politický systém v Československu v letech 1918–1938*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno 2005, s. 535.

³⁹ Josef BARTOŠ – Miloš TRAPL, *Československo 1918-1938*, s. 23.

osobnost prezidenta T. G. Masaryka. Masaryk měl blízko k sociálně demokratické straně, byť nebyl jejím členem. Ale byl jejím rádcem a do určité míry vůdcem, protože strana neměla dostatek vzdělaných lídrů. Aktivně se podílel na tvorbě programu strany a vedení podporoval v potlačení vzniku bolševické frakce v této straně. Nicméně i tato bolševická opozice uznávala Masarykovu autoritu, alespoň zpočátku. Masarykovým spojencem byla rovněž i Česká národně socialistická strana. Ta sdružovala převážně střední vrstvy – úředníky, drobné řemeslníky a živnostníky a spolupracovala s Československou obcí sokolskou a Československou obcí legionářskou, jejichž základem byla myšlenka vlastenectví a osvobozenectví, tedy Masarykovy ideje. Do této strany vstoupil v roce 1923 Edvard Beneš. Masaryk měl své příznivce i ve straně národně demokratické, později přejmenované na Československou stranu národně demokratickou. Jejím vůdcem byl Karel Kramář, který však byl nepřítelem Masaryka v osobním i politickém smyslu. Dobré vztahy udržoval Masaryk i s Antonínem Švehlou, který vedl agrární stranu. Strana spojovala zemědělce a měla široké zázemí nejen v Čechách, ale i na Slovensku. Snad jedinou stranou, která se nenechala Masarykem ovlivnit, byla strana lidová. Jela si tzv. po své koleji, Masaryk prosazoval proticírkevní politiku, a tak snad jediné významné styky Beneše s Vatikánem ji donutily k počáteční podpoře.⁴⁰

Lze konstatovat, že Masaryk spolupracoval se všemi politickými stranami a přes veškeré problémy byl jeho stmelující komponentou.

3.3 Zahraniční politika ČSR a její sousedé

Postavení ČSR v Evropě bylo dáno výsledky podepsaných mírových smluv ve Versailles, Rakouskem v Saint-Germain a Maďarskem v Trianonu. Rovněž byly upraveny smluvně vztahy s Rakouskem o vzájemné spolupráci a neutralitě. S Německem a Polskem byly uzavřeny jen arbitrážní smlouvy, které nezaručovaly nezpochybnitelnost československých hranic.⁴¹ Československo se mírových jednání účastnilo sice jako vítězný stát, ale nemohlo rozhodovat o zásadních otázkách, řešilo především své územní otázky. Jednání o hranicích nového státu byla složitá, zejména díky odmítavému postoji Anglie. Většinu požadavků se nakonec podařilo prosadit díky podpoře Francie, která podporou menších evropských států zajišťovala a hájila i své zájmy.⁴²

⁴⁰ Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, s. 83.

⁴¹ Josef BARTOŠ – Miloš TRAPL, *Československo 1918-1938*, s. 30.

⁴² Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, s. 88-89.

9. 5. 1919 jsou čtenáři *VOB* informováni, že pařížská konference se pravděpodobně blíží ke konci a že s výsledkem jednání o osudu ČSR nebudou občané spokojeni. Původní optimismus bude nahrazen zklamáním. Důvodem je skutečnost, že místo rovnoprávnosti všech národů (alespoň dohodových), se vedla jednání opět jen mezi zástupci čtyř velmocí u zeleného stolu, aby diktovaly řád příštího světa.⁴³ Očekávání z mírové konference zřejmě bylo vyšší, než mohlo naplnit v očích občanů či ambiciózních krajských politiků.

Pro prezidenta Masaryka i ministra zahraničí Beneše bylo budování dobrých vztahů se sousedními státy jednou z priorit zahraniční politiky. Nový, nevelký stát se teprve etabloval, a ne všichni sousedé byli smířeni s poválečným uspořádáním Evropy. Zahraniční politika měla současně s armádou zajišťovat bezpečí pro ČSR a orientovala se především na Francii a Velkou Británii.⁴⁴ Francie se stala nejvýznamnějším spojencem ČSR, byť toto spojení bylo nerovné a mělo své slabiny. Československo hrálo významnou roli při vytvoření tzv. Malé Dohody. Jednalo se o dvoustranné smlouvy mezi ČSR, Jugoslávií a Rumunskem o spojení. Jejím posláním mělo být udržení míru a pořádku ve střední a jihovýchodní části Evropy a ochrana před snahou Maďarska o revizi smluv z Trianonu. Dalším posílením bezpečnosti ČSR měla být účast ve Společnosti národů, která byla založena jako organizace zajišťující mír a spolupráci mezi národy v dubnu 1919. Svou činnost zahájila v roce 1920. Přestože ministr zahraničí Beneš byl velmi aktivní, zahraniční politika nebyla zhruba od roku 1925 příliš úspěšná. Svou roli sehrála i Velká Británie, která nebyla ochotná přijmout bezpečnostní zásady v Evropě pro všechny státy bez rozdílu. Následně bylo postavení ČSR v rámci Evropy oslabeno postupným nástupem fašizujících proudů a ústup demokratických struktur.⁴⁵

Diplomatická strategie vůči největšímu a nejmocnějšímu sousedovi Německu byla nastavená ke korektnímu budování vztahů a určité loajálnosti. Vedoucí představitelé si byli vědomi toho, že silné Německo se v budoucnu bude v rámci Evropy prosazovat a současně neopomíjeli ani fakt silné německé menšiny v ČSR. Navíc ČSR v rámci mírových smluv nezískala téměř žádná říšsko-německá území, což by jistě vztahy, jako v případě jiných zemí, narušovalo. Benešův přístup k Německu se podobal spíše umírněnému přístupu Anglie než tvrdému postoji Francie. Beneš neviděl nebezpečí při přípravě ani při podpisu Západního garančního paktu v říjnu 1925 v Locarnu, kterým se Evropa rozdělila na dvě bezpečnostní zóny.

⁴³ Dr. Al. CIBULKA, Něco o současné politice světové, *Východočeský obzor*, r. XV, 1919, č. 13, 9. 5. 1919.

⁴⁴ Jindřich DEJMEK, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*, Praha 2002, s. 15-16.

⁴⁵ Tamtéž, s. 18-19.

Při osobním jednání s německým ministrem zahraničí Beneš striktně odmítnul řešit otázku nespokojenosti sudetských Němců v ČSR. Současně se mu však nepodařilo, aby připravovaná arbitrážní smlouva mezi ČSR a Německem získala formát a smysl paktu o neútočení. Stvrzená smlouva pouze odkazovala v případě problémů nevyřešitelných diplomaticky k rozhodčímu soudu.⁴⁶ Východočeský obzor o konferenci v Locarnu 15. 10. 1925 informuje takto: „Konference v Locarnu pokračuje ve svých pracech, zahájených v pondělí dne 5. t. m. Jednání je spojeno s pochopitelnými obtížemi, které jsou charakterisovány hlavně snahami německých zástupců ventilovati otázku válečné viny a snahami po částečné revisi mírových smluv. Obě tyto snahy jsou však odmítány s poukazem, že mírové smlouvy zjistily dostatečně vinu Německa na válce a že mírové smlouvy nemohou býti nijak dotčeny. Neobyčejně důležitá konference má rozhodnouti nejen o trvalém míru na Rýně, ale má i přinésti arbitrážní smlouvu mezi Německem a Československem na straně jedné a Německem a Polskem na straně druhé. Proto denní zprávy o locarnské konferenci musí býti pečlivě a s náležitou pozorností sledovány.“⁴⁷

O týden později přináší list podrobnější informace. Čtenáře seznamuje s podpisem tzv. rýnského paktu, kde se Francie, Belgie a Německo zavazují, že nebudou mezi sebou válčit a že hranice mezi nimi tvořená Rýnem je nedotknutelná. Anglie a Itálie stvrzují tuto dohodu jako garanti, kteří zaručí a případně vynutí si dodržení tohoto závazku. Dále informuje o arbitrážních dohodách mezi Německem s Francií a Belgií a Německem s Československem a Polskem. V úvodním textu smluv se nacházejí podobná ustanovení pro východní hranice Německa, stejně jako v rýnském paktu pro hranice západní. Případné spory by měly být řešeny mírovou cestou. Francie uzavírá garanční pakt s Československem a Polskem, který zaručuje vojenskou pomoc v případě napadení. Článek je zakončen slovy: „Locarnské úmluvy budou mít i závažné důsledky pro vnitřní politiku státu. Především znamenají úplnou čáru přes sny, které se ještě udržovaly mezi některými našimi Němci, že válečná nějaká katastrofa přinese jim odtržení od naší republiky. Jest jen otázkou času, kdy tito Němci se nyní smíří s daným stavem věcí a poznají, že jediná možná pro ně politika je postavit se na půdu tohoto státu a pracovat spolu s Čechoslováky pro jeho upevnění. Druhý důsledek pak rovněž se jistě dostaví, a my na to budeme ze všech sil naléhat: Odstraněním válečného nebezpečí otevírá se cesta k snížení nákladů na vojsko a jeho přebudování v milici. Armáda má zajistiti bezpečnost státu pro krajní případ, a jak postupně se nám dostává tohoto zajištění prostředky právními, můžeme

⁴⁶ Jindřich DEJMEK, *Československo, jeho sousedé*, s. 48-49.

⁴⁷ *Východočeský obzor*, r. XXI, 1925, č. 41, 15. 10. 1925.

*zmenšovati armádu, náklady pak takto ušetřené věnovati na účely hospodářské a sociální nebo kulturní“.*⁴⁸

Z tohoto textu je evidentní, že sociálně demokratická strana trvá na svém přesvědčení a názoru, že není třeba udržovat armádu, kterou je nutné finančně podporovat, ale naopak jejím zrušením peníze ušetřit a věnovat je na potřebnější účely. Nevzdává se myšlenky miliční armády, která samozřejmě také bude potřebovat finanční podporu, avšak ne v takové výši jako kádrová armáda. Locarnské úmluvy jsou podle ČSDSD dostatečnou zárukou bezpečnosti státu a možnost budoucích válečných konfliktů si strana nepřipouští.

Nicméně vztahy s Německem byly ještě v roce 1928 považovány za přátelské. Budoucí možné konflikty se začínaly rýsovat v době, kdy Německo již bylo hospodářsky stabilní a mělo zájem obsazovat obchodní trhy. Odlišná představa Beneše o hospodářské spolupráci se Berlínem nezamlouvala. Přestože se Německu nepodařilo prosadit vlastní celní projekt s Rakouskem, přátelským vztahům byl konec. Ani pozdější pokusy o smysluplnou hospodářskou spolupráci nebyly úspěšné. Pozdější události, zejména vítězství Hitlerovy Národně socialistické německé dělnické strany (NSDAP) v celoříšských volbách v roce 1932, byly důvodem již výrazných obav o zachování míru v Evropě.⁴⁹

Územní spory se očekávaly ze strany Maďarska, avšak požadavek přišel i ze strany Polska. To žádalo území Těšínska, Oravu a Spiš. Nejednalo se o velké území, ale hospodářsky významné. Původně se zdálo, že záležitost bude vyřešena diplomaticky, ale navrhované řešení bylo pro ČSR tak nevýhodné, že ani Beneš, ochotný k ústupkům, nebyl ochoten podmínky přijmout. Když navíc Polsko vyhlásilo volby do varšavského sejmu i na sporných územích, ČSR zahájilo 23. ledna 1919 obsazování těchto území za pomoci některých jednotek legií, které se vracely ze zahraničí. Přestože se nejednalo o velkou vojenskou akci, na obou stranách padlo několik desítek vojáků. Tento územní spor se stal také jedním z mála sporů mezi T. G. Masarykem a E. Benešem. Masaryk prosazoval útok a rychlé obsazení oblasti, Beneš se naopak snažil útoku zabránit a po jeho vypuknutí jej rychle ukončit. Nutno dodat, že Beneš byl pod silným tlakem velmocí a doporučení, aby spory nebyly řešeny násilím. Demarkační čáru nakonec určily kompromisem mocnosti k poměrně velké nelibosti Čechů, přestože Beneš prosadil relativně výhodné řešení. Poláci naopak toto Čechům nikdy nezapomněli i proto, že na

⁴⁸ Základ míru, *Východočeský obzor*, r. XXI, 1925, č. 42, 22. 10. 1925.

⁴⁹ Jindřich DEJMEK, *Československo, jeho sousedé*, s. 46-51.

kompromis přistoupili v době, kdy se Polsko nalézalo v krizi v konfliktu s Ruskem.⁵⁰ Vztahy mezi oběma státy byly více než vlažné. Od konce roku 1920 se čs. diplomaté snažili opatrně získat náklonost Polska, ale dobrá vůle narážela na rozdílné představy obou států o spolupráci. Na jaře 1921 Beneš nenápadně podporoval Polsko ve sporu s Německem o Horní Slezko a po výměně polské vlády s novým ministrem zahraničí K. Skirmuntem, zastáncem polsko-československé spolupráce, se začalo blýskat na lepší časy. V létě 1921 byla zahájena jednání o politické smlouvě, která sice neobsahovala spolupráci vojenskou, ale i tak byla pro obě země přínosná a představovala velký posun. K dalšímu ochlazení vztahů došlo v roce 1922 v souvislosti se sporem o tatranskou vesnici Javorinu, kdy česká strana s odkazem na hranice určené v roce 1920 obhájila svou politiku jak v Radě Společnosti národů, tak před soudním dvorem v Haagu. O dalším sblížení lze hovořit v letech 1924 a 1925, kdy oba státy spolupracovaly při přípravě nových politických dohod, které byly mj. důsledkem německého návrhu západního garančního paktu. Hranice mezi Německem a Polskem tento pakt nezahrnoval a Polsko z této strany cítilo ohrožení. Spolupráce však nedosáhla takové úrovně, aby oba státy postupovaly stejně. Beneš dokonce zahájil jednání s Německem ještě před locarnskou konferencí, což polská diplomacie nesla s velkou nelibostí. Ještě v roce 1926 lze hovořit o spolupráci, zahrnující společný postup proti nové německo-sovětské politické smlouvě a vstupu Německa do Společnosti národů. K ukončení této dimenze došlo s výměnou polské vlády v květnu 1926, aby se opět nakrátko obnovila ve třicátých letech s nastupujícím fašismem. Beneš i v dalších letech usiloval o vstřícnost Polska různými způsoby, ovšem politika Varšavy se postupně vzdalovala, konflikty přibývaly a vztahy se již nepodařilo narovnat.⁵¹

Maďarský soused byl pro ČSR nejkomplikovanější. Maďarsko se nechtělo vzdát území Slovenska a příkaz Dohody Budapešti o vyklizení Slovenska také nezavdával prostor pro dobré vztahy. Přestože maďarská menšina žijící na území ČSR měla zajištěna veškerá občanská práva, Maďarsko se stále snažilo slovenské území získat zpět. Koncem května 1919 maďarská Rudá armáda obsadila velkou část Slovenska a maďarská komunistická vláda vyhlásila v Prešově 16. června Slovenskou republiku rad, čímž se snažila ČSR rozbit. Nově budované oddíly armády pod vedením italských a francouzských důstojníků sice dobývaly území zpět, opět však zasáhl především E. Beneš a jeho diplomacie. Definitivní mírová smlouva byla s Maďarskem podepsána 4. června 1920 v Trianonu a celá následující léta se Maďarsko snažilo

⁵⁰ Antonín KLIMEK, *Vítejte v první republice: vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. Praha 2003, s. 54-56.

⁵¹ Jindřich DEJMEK, *Československo, jeho sousedé*, s. 139-143.

o revizi této smlouvy. Beneš předpokládal, že Maďarsko bude potřebovat spojence, ovšem už nepředpokládal, že pouze k tomu, aby dosáhlo změn v mírových smlouvách. Toho Maďarsko našlo v podobě B. Mussoliniho, jehož fašistická politika nebyla pro ČSR stravitelná. Opakované pokusy Prahy se s maďarskou zahraniční politikou sblížit nebyly po dobu republiky úspěšné.⁵²

Největší zatížení minulostí nesly vztahy mezi ČSR a Rakouskem. Nejen obyčejní lidé, ale i politici viděli v Rakousku zlo, které po dlouhou dobu dusilo a utlačovalo všechno české. Ještě do podepsání mírové smlouvy 10. září 1919 v Saint-Germain se Vídeňská vláda opakovaně snažila s odkazem práva na sebeurčení národů získat zpět sporná území. Avšak po podpisu mírové smlouvy byla zahájena jednání vedoucí ke spolupráci a lze konstatovat, že korektní vztahy trvaly prakticky po celou dobu První republiky. V lednu 1920, při návštěvě tehdejšího rakouského kancléře Karla Rennera v Praze, byl podepsán tzv. protokol o politických ujednáních mezi ČSR a Rakouskem. Tím byl položen základ pro budoucí spolupráci nejen politickou (otázka maďarského revizionizmu a úsilí o udržení nové evropské politické struktury), ale i hospodářskou. ČSR podporovala územní rakouské nároky vůči Maďarsku, které nedodržovalo v tomto ohledu mírovou smlouvu z Trianonu. Na konci roku 1921 byla podepsána v Praze hlavami obou států politická smlouva, tzv. Lánská. V této smlouvě se obě země zavázaly k uznání a dodržování mírových smluv, společné obraně proti jejich revizionizmu a akceptaci územní celistvosti. Tím ze strany Rakouska skončily jakékoli snahy o revizi hranic s ČSR. Smlouva dále obsahovala článek o poskytnutí úvěru pro rakouskou ekonomiku ve výši 500 milionů korun. Nezůstalo jen u jedné finanční injekce. Když v roce 1922 procházelo Rakousko hlubokou ekonomickou krizí, zasadil se Beneš v rámci Společnosti národů o mezinárodní úvěr pro Rakousko, přičemž na ČSR připadl 20% podíl. Tato aktivita společně s Lánskou smlouvou vytvořily základ pro dobré sousedské vztahy, nikoli však přátelské. S postupem let se radikální křídlo vládnoucí rakouské křesťansko-socialistické strany přiklonilo k fašizující se Itálii. Po ukončení platnosti Lánské smlouvy v roce 1926 už nebyla vůle k jejímu prodloužení a Beneš už jen podepsal arbitrážní smlouvu, která ovšem neobsahovala žádné politické závazky. Ve třicátých letech fašizující hnutí získávalo v Rakousku stále větší vliv, ČSR se ostře vymezila proti německo-rakouskému celnímu sjednocení. To sice mezinárodní soud v Haagu zamítl, ale společně s neúčastí ČSR na dalším finančním sanování Rakouska v roce 1932 nabraly vztahy jiný směr. Pro Beneše bylo i nadále důležité, aby Rakousko zůstalo v podobě svrchovaného státu a snažil se toto prosadit jako

⁵² Jindřich DEJMEK, *Československo, jeho sousedé*, s. 197-202.

celoevropský problém. Podporoval proto projekt tzv. Dunajského paktu v roce 1935, který měl stvrdit, kromě jiného, francouzsko-italskou vojenskou pomoc v případě napadení Rakouska. Další vývoj událostí však tento projekt smetl ze stolu. Čs. diplomacie ujistovala francouzské spojence, že v případě nutnosti bude se ČSR podílet na obraně Rakouska. Postupně však od udržení samostatného rakouského státu dala ruce pryč Británie, Francie bez Británie také ztratila zájem, a nakonec i Itálie. Dobrá vůle zůstala jen Československu, které samo o sobě nemělo možnost Rakousku pomoc.⁵³

3.4 Československá sociálně demokratická strana dělnická

Kořeny českého dělnického hnutí lze vypátrat v šedesátých letech devatenáctého století. S rozvojem průmyslu přicházely požadavky stále většího počtu dělnictva na svou ochranu. Vznikaly první odborové spolky, byly vydávány listy či noviny určené dělníkům, dělnictvo mělo potřebu se sdružovat. To vše vyvrcholilo v roce 1878 založením Sociálně-demokratické strany československé v Rakousku. Toto uskupení nemělo jednoduchý start, čelilo perzekuci ze strany státní moci, ale i krizi ve vývoji vlastní ideologie. Postupně však upevnilo svou pozici jak v rámci Rakousko – Uherska, tak i v celosvětovém měřítku. V roce 1893 se transformuje v samostatnou českou stranu Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou, s uznáním širšího rámce Sociálně demokratické strany Rakouska.⁵⁴ Sloučením těchto dvou stran spolu se Slovenskou sociálně demokratickou stranou Uherska, která se po vzniku ČSR přihlásila ke své české sesterské organizaci, byla ustanovena Československá sociálně demokratická strana dělnická (ČSDSD) na 12. sjezdu v Praze ve dnech 27.–30. prosince 1918. Toto sloučení umožnilo ČSDSD jako první politické straně vykonávat a propagovat svou činnost na území celého státu.⁵⁵

Politika ČSDSD pod vedením Bohumíra Šmerala před vznikem republiky byla prorakouská a celkem pasivní. V roce 1917 se ve straně vytvořila opoziční frakce, která žádala změnu ve smýšlení strany směrem k vytvoření samostatného československého státu. Významnými představiteli této frakce byli Gustav Habrman, Rudolf Bechyně a František Modráček. Tuto orientaci stvrdili sociální demokraté svým prohlášením na konferenci socialistických stran ve Stockholmu (26. – 27. června 1917). Následně B. Šmeral odstoupil

⁵³ Jindřich DEJMEK, *Československo, jeho sousedé*, s. 171-179.

⁵⁴ Encyklopedie ČSSD: Z historie české sociální demokracie [online]. [cit. 2022-04-28]. Dostupné z: <http://www.historiecssd.cz/#1>

⁵⁵ Jan KUKLÍK, *Československá sociálně demokratická strana dělnická*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno 2005, s. 683.

z pozice předsedy strany. Další činnost strany byla čistě státoprvní a mohla se pyšnit nejsilnější pozicí v novém státě. V první Kramářově vládě získali sociální demokraté post ministra školství (G. Habrman), spravedlnosti (F. Soukup), sociální péče (L. Winter). V červnu 1919 vyšla strana pod vedením Antonína Němce z voleb do obecních zastupitelstev jako vítěz. Sociální demokrat Vlastimil Tusar byl prezidentem jmenován ministerským předsedou a v jeho vládě působili nadále G. Habrman a L. Winter. A. Hampl nově získal post ministra veřejných prací.⁵⁶

Pro vedení strany byla hlavním politickým cílem práce pro stát a uskutečnění sociálních reforem ve školství, v oblasti nemocenského a sociálního pojištění, vyvlastnění dolů, velkostatků a velkých průmyslových podniků. Reformy měly mířit i na otázku rovnoprávnosti žen, měnový systém (potírání lichvy) a odluku církve od státu. Tuto orientaci měl potvrdit 12. sjezd. S tímto směrem vedení strany nesouhlasili levicoví radikálové a tvrdě se proti němu vymezovali pod vedením B. Šmerala. V prosinci 1919 uspořádali samostatnou konferenci, na které se definovali jako marxistická levice uznávající diktaturu proletariátu a připojení ke Komunistické internacionále. Do parlamentních voleb v roce 1920 strana vstupovala jako jednotná, byť bylo zřejmé, že udržení dvou politických směrů není možné. Z voleb vyšla jako strana vítězná a do čela vlády byl opět jmenován V. Tusar. Při hlasování o programovém prohlášení vlády ovšem stoupenci marxistické levice hlasování odmítli a ve stejném roce usilovali o vstup do Komunistické internacionály. Její ideje chtěli prosadit v celé straně a vedení muselo reagovat. Na zasedání zastupitelstva strany v září 1920 byla odsouhlasena deklarace, která definovala vyloučení marxistické frakce z ČSDSD. Následně strana odstoupila z vlády. Definitivně byla marxistická levice vyloučena z ČSDSD na 13. sjezdu ve dnech 27. – 28. listopadu 1920. Rozkol ve straně provázal spor o Lidový dům, který strana v soudním sporu vyhrála. Není divu, že rozštěpení ČSDSD oslabilo, nebylo možné udržet vedoucí pozici ve vládě. Nicméně i v tomto krizovém období se dokázala prosadit a byla přítomna ve všech vládách po zbývajících volebních obdobích.⁵⁷

25. a 26. dubna 1919 se schází zastupitelstvo ČSDSD, které jednomyslně přijímá projev, ve kterém se kromě jiného uvádí: „(...) *chceme usilovati o odstranění všech zbytků militarismu z naší republiky a o vybudování lidového, demokratického vojska miličního na podkladě všeobecného ozbrojení lidu* (...)“⁵⁸ Jako další úkol si strana dává nápravu financí státu, jehož

⁵⁶ Jan KUKLÍK, *Československá sociálně demokratická*, s. 684-685.

⁵⁷ Tamtéž, s. 685-688.

⁵⁸ Projev zastupitelstva ČSDSD, *Východočeský obzor*, r. XV, 1919, č. 12, 1. 5. 1919.

výsledkem by mělo být zvýšení životní úrovně proletariátu. Nejvyšším cílem je dosáhnout přerod kapitalismu v socialismus bez krveprolití.⁵⁹

Po stranickém rozkolu bylo potřeba definovat nový politický program. Základy byly položeny na 14. sjezdu strany v roce 1924, který ustanovil rámcové programové zásady, vycházející z přijetí platformy demokratického socialismu a který konstatoval konsolidaci strany. Návrh programu byl předložen na 15. sjezdu strany v roce 1927 komisí pro revizi programu v čele s Josefem Stivínem. Sjezd však programovou otázku neprojednal a odložil ji na mimořádný sjezd, který se měl konat v roce 1928. V té době však ČSDSD přešla do opozice a sjezd se nekonal. Program byl schválen až na 16. sjezdu strany v roce 1930 a měl stranu nasměrovat k modernímu, demokratickému pojetí socialismu. Z hlediska vojenství, kromě požadavku na zrušení zákazu výkonu volebního práva pro vojáky a četníky, program není konkrétní.⁶⁰

ČSDSD po dobu existence první republiky vždy ctily myšlenky a ideje T. G. Masaryka, byla maximálně státoprávní a byla stranou masovou. Snažila se sblížit s německou sociální demokracií, i když její plány na spolupráci se ne vždy podařilo naplnit. Pro ostatní politické subjekty byla čitelným a spolehlivým partnerem. V parlamentních volbách patřila mezi úspěšné strany a podílela se na většině koaličních vlád, kromě období panské koalice (1926–1929), kdy byla v opozici. Spolupracovala se stranou národních socialistů a společně vytvářely demokratické levé křídlo politického spektra s jednoznačným požadavkem na ochranu československé demokracie.⁶¹

Ve volebním kraji Pardubice měla ČSDSD poměrně pevnou voličskou základnu, jelikož se jedná o kraj průmyslový, a tedy s vysokou koncentrací dělníků. Její procentuální výsledky vždy mírně převyšovaly volební průměr za Čechy a Moravu. Obvykle tak pardubický volební kraj býval na druhém, v jednom případě třetím místě po Plzeňském volebním kraji. Jednoznačně nejvyšší procento získala ČSDSD na Pardubicku v roce 1920 (25%). O rok dříve, při volbách do pardubického zastupitelstva získala 44% a starostou Pardubic byl zvolen sociální demokrat František Vácha, pozdější redaktor časopisu *Východočeský obzor*. V roce 1925, kdy ČSDSD byla rozpolcena a část jejích voličů přešla do KSČ, získala 12,6%. v následujících

⁵⁹ Projev zastupitelstva ČSDSD, *Východočeský obzor*, r. XV, 1919, č. 12, 1. 5. 1919.

⁶⁰ Jan KUKLÍK, *Československá sociálně demokratická*, s. 688-689.

⁶¹ Tamtéž, s. 705-706.

volebních letech 1929 a 1935 získala 18,6% resp. 17% přičemž republikový průměr činil 14,1% a 13%.⁶²

Každá strana měla v meziválečném období svoje deníky, týdeníky či měsíčníky. Tento trend vznikl za Rakouska-Uherska a pokračoval i dále. Politická strana sice nemohla přímo vlastnit noviny či časopisy, ale bylo jasně dané, pro kterou stranu jsou noviny či jiná periodika vydávány. Tradičními tiskovinami ČSDSD byly tituly Právo lidu a Večerní právo lidu, které reprezentovaly ústřední tiskové orgány, šéfredaktorem byl J. Stivín a redakce sídlila v Lidovém domě. Celkem bylo vydáváno v krajích 44 deníků, týdeníků, čtrnáctideníků a Dělnické listy, které vycházely ve Vídni. Na sjezdu v roce 1927 bylo konstatováno, že krajinského tisku je dostatek, ovšem s velkou roztrůstěností. Pro ženy vycházely Ženské noviny, pro mládež Mladý socialista a Omladina, pro děti měsíčník Náš dorost a Zlatá brána.⁶³ V Pardubicích vycházel od roku 1904 krajinský sociálně demokratický časopis *Východočeský Buditel*, který vznikl na základě významného rozmachu dělnického hnutí na Pardubicku. Pro svoji radikálnost, zejména antiklerikálními názory, nešel pozornosti cenzury a byl několikrát zkonfiskován. Jeho poslední číslo vyšlo v srpnu 1905, kdy už ale byly zahájeny přípravy na vydávání pokračovatele – *Východočeského obzoru* (dále *VOB*), jehož první číslo vyšlo 7. září 1905 za redakce E. Borka.

Poválečné první číslo bylo vydáno 14. února 1919. V úvodníku je připomenuto, že tento list je spjat se sociálně demokratickým hnutím ve východních Čechách a že list navazuje na tradici starého průkopníka socialismu (tedy *Východočeského Buditele*). Už v prvních řádcích se vyhrazuje proti militarismu: „*Český národ katastrofální porážkou států feudalisticko-militaristických byl osvobozen. Ale věrnou služkou militarismu a feudalismu zřícených států byl kapitalismus. Kapitál byl v rukou starých otrokářských států důtkami, jimiž hnali „silní jedinci“ statisíce svých námezdních otroků, aby dnem i nocí vyráběli vražedné zbraně a stroje pro smrt milionů dětí proletariátu.*“⁶⁴ Úvodník pokračuje popisem milionů bezprávných, politicky a hospodářsky utlačovaných dělníků a dělnic, kteří se hlásí o své místo na slunci a kterým právě *VOB* bude průvodcem a rádcem v jejich životě.⁶⁵

Rovněž v prvním čísle je ve sloupku určeném dopisovatelům a důvěrníkům uvedena výzva nejen ke spolupráci při tvorbě *VOB*, ale i přímo ke vstupu do řad sociální demokracie.

⁶² Český statistický úřad: *Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny - 1920-2006* [online]. 30.09.2008 [cit. 2022-04-28]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vysledky-voleb-do-poslanecke-snemovny-v-letech-1920-2006-n-tgdmp17urw>

⁶³ Barbora OSVALDOVÁ – Jana ČEŇKOVÁ, *Česká publicistika mezi dvěma světovými válkami*. Praha 2017.

⁶⁴ Hleďte nové cesty, *Východočeský obzor*, r. XV, 1919, č.1, 14. 2. 1919.

⁶⁵ Tamtéž.

Lidé, podle autora, cítí útlak a nespravedlivost a vstupují denně v celých masách do řad sociální demokracie, protože „jsme to byli my, kteří jsme vždycky stáli na stanovisku rovnosti politické i hospodářské, kteří jsme hlásali vždycky mír a pokoj všem lidem dobré vůle, že jsme to byli my, kteří jsme odpovídali válku a boj na smrt militarismu, který hmotně a mravně ubíjel miliony svých námezdních otroků.“⁶⁶

Při příležitosti dvacátého výročí tohoto týdeníku je 10. 9. 1925 v listě zmíněno: „Teprve založením „Východočeské obzoru“ získala strana resonanční půdu pro emancipační snahy socialistického dělnictva a jeho uplatnění v politických, hospodářských a kulturních bojích proti kapitalismu, klerikalismu a militarismu.(...) „Východočeský obzor“ to byl, který našel si cestu mezi ty upracované dělníky a dělnice, aby je sjednotil na velikém díle organizačním a uvědomovacím.“⁶⁷

Je tedy evidentní, že pro týdeník určený příslušníkům sociálně demokratické strany či jejím příznivcům, je hlavním tématem boj za práva dělníků a antimilitarismus.

⁶⁶ Našim důvěrníkům a dopisovatelům, *Východočeský obzor*, r. XV, 1919, č.1, 14. 2. 1919.

⁶⁷ Dvacet let „Východočeského obzoru“, *Východočeský obzor*, r. XXI, 1925, č.36, 10. 9. 1925.

4 Obyvatelstvo

Otázka národnostního složení obyvatelstva byla v novém státě ožehavým tématem. Zjištění národnosti obyvatelů bylo důležité z hlediska potvrzení oprávnění vzniku nového státu. Národnostní struktura byla velmi pestrá. Základ tvořili Češi a Slováci (65,51%), ostatní národnosti ((Němci (23,35%), Maďaři (5,57%), Poláci (0,57%), Rusíni (3,45%), Židé (1,35%), Romové, Rumuni a jiné (0,2%)) tvořily národnostní menšiny.⁶⁸ Ty měly zákonem zakotvená poměrně široká práva, ovšem po celou dobu existence republiky byla předmětem diskuse, zda jsou dostatečná. V roce 1919 byl založen Státní úřad statistický a 8. dubna 1920 přijat zákon o sčítání lidu. Podle tohoto zákona se uskutečnilo sčítání lidu 15. února 1921, prováděné určením národnosti podle mateřského jazyka, nikoli podle znevýhodňujícího pravidla „obcovací řeči“, které fungovalo před rokem 1918 ve prospěch němčiny. Ve srovnání s předchozím sčítáním lidu v roce 1910 sice v absolutní hodnotě došlo k poklesu obyvatelstva v Českých zemích v důsledku válečných útrap, ale počet Čechů na českém území stoupl o 5%. Prvně se mohli hlásit ke své národnosti také Židé a Romové (tehdy Cikáni). Šlo trochu o záměr oslabit německou komunitu, ke které se řadili obvykle bohatí Židé, ale nebyl příliš úspěšný.

Největší část německého obyvatelstva žila v Čechách (33%), druhá část na Moravě a Slezsku (24,7%). Zatímco v Čechách se jednalo o celistvé, většinou pohraniční území osídlené německým obyvatelstvem, na Moravě se Němci koncentrovali spíše ve větších městech. Poměrně vyrovnané stavy obyvatel byly ve Slezsku, kde původně Češi tvořili menšinu. V roce 1921 jejich počet (296 tisíc obyvatel) mírně převýšil počet Němců (252 tisíc obyvatel). Třetí početnější národností byli Poláci (70 tisíc obyvatel).

Počet Slováků na území Slovenska ve srovnání s rokem 1910 významně stoupl o více než 17%. Ve stejné míře poklesl počet maďarských obyvatel. Stojí však za zmínku, že v součtu všech území žilo v Československu méně Slováků než Němců.

Porovnání sčítání lidu v letech 1910, 1921 a 1930 nevykazuje žádný dramatický vývoj. Je však odrazem upevňování majority Čechů a Slováků v Československu.⁶⁹

⁶⁸ Český statistický úřad: První Československé sčítání lidu 1921 [online]. [cit. 2022-06-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prvni-ceskoslovenske-scitani-lidu-1921>

⁶⁹ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře*, s. 85-90.

5 Československá armáda

Vyhlášení Československa a nárokování území a hranic předpokládalo také jeho obsazení a ochranu vojenskou silou. Lze říci, že Československo už v den svého vyhlášení mělo svou armádu, ovšem v zahraničí. Tvořily ji dobrovolnické oddíly zahraničního vojenského odboje, později nazývané československé legie, přičemž počet příslušníků legií na konci války čítal kolem 100 000.⁷⁰ V souvislosti s vracejícími se legionáři přináší VOB dne 27. 11. 1919 informace o tom, že podle dostupných zpráv se nachází větší počet lodí s českými legionáři na cestě do Evropy. Článek s příznačným titulkem „Naše sibiřská armáda“ dál obsahuje seznam příslušníků sibiřské armády z obcí, kde je VOB odebírán.⁷¹

V případě policie a četnictva se podařilo hned v zárodku převzít původní organizační strukturu, ovšem první ozbrojené jednotky, které měly zajišťovat politickou moc nového státu, byly na dobrovolné bázi. Ještě v průběhu války Masaryk uvažoval o tom, že nebude třeba armády a branné povinnosti, ale že k ochraně státu postačí občanské milice. K tomuto až nekriticky pacifistickému názoru se přiklánělo i mnoho politiků včetně prvního ministra obrany, po válce přesvědčených, že se už nikdy nic podobného nebude opakovat, ovšem neklidná situace si vyžádala jiné řešení. Nejvyšším představitelem čs. branné moci a vrchním velitelem čs. armády byl prezident republiky, ústředním správním úřadem ministerstvo národní obrany, jehož nedílnou součástí byl hlavní štáb (=generální štáb, ale v meziválečném Československu se po vzoru Francie používal pojem „hlavní štáb“). Rozkazem prezidenta republiky v prosinci 1919 byla ustanovena čs. branná moc jako jednotný útvar a 19. března 1920 vešel v platnost zákon o všeobecné branné povinnosti v ČSR.⁷² 30. 3. 1920 informuje VOB, že branný zákon byl jednomyslně schválen. Hodnotí, že proti starorakouskému brannému zákonu sice vykazuje určité pokroky, ale zdaleka nevyhovuje přáním a tužbám sociálních demokratů. Utěšuje ale, že bude platit pouze po přechodnou dobu, než bude zavedena přijatá miliční soustava.⁷³ Tento příslib je skutečně uveden hned v prvním paragrafu všeobecného ustanovení branného zákona: „*Branná soustava republiky Československé bude vybudována na podkladě miličním; ustanovení tohoto zákona platí po dobu přechodnou.*“⁷⁴ Miliční systém v mírové době nedisponuje žádnými vojenskými formacemi ani vojáky z povolání a vojáci procházejí jen omezeným výcvikem. Přesto nelze hovořit o tom, že by tento systém

⁷⁰ Petr KLUČINA a kol., *Vojenské dějiny Československa*, 3. díl, 1918-1939, Praha 1987, s. 23.

⁷¹ Naše sibiřská armáda, *Východočeský obzor*, r. XV, č. 57, 27. 11. 1919.

⁷² Petr KLUČINA a kol., *Vojenské dějiny Československa*, s. 24-25.

⁷³ *Východočeský obzor*, r. XVI, č. 23, 30. 3. 1920.

⁷⁴ *Věstník MNO*, III. 1920, část 18, 17. 4. 1920, s.1

nevyžadoval financování ze strany státu. J. S. Machar (tehdejší generální inspektor čs. armády) později přijetí branného zákona komentoval takto: „*A tak se tedy najedl „militaristický“ vlk a koza sociálně demokratická zůstala celá.*“⁷⁵

Čs. vláda převzala z původního rakousko-uherského modelu základní branné zákony i celý armádní systém, který se dochoval jak na českém území, tak na Slovensku. Výjimkou bylo letectvo, které bylo nutné budovat zcela nově. Armáda měla disponovat aktivní armádou, kterou tvořili vojáci z povolání, branci povolání k prezenční službě a příslušníci zálohy. Do zálohy přecházeli branci po splnění své služby a vojáci z povolání po uplynutí jejich závazku. Členila se na 1. zálohu (záložníci do 40 let), 2. zálohu (záložníci do 41–50 let) a po roce 1927 ještě na náhradní zálohu.⁷⁶

Po zrušení Výboru národní obrany a Zemského vojenského velitelství začalo dnem 18. prosince 1918 fungovat Ministerstvo národní obrany v čele s Václavem Klofáčem. Na pozici ministra MNO v dalších letech došlo celkem k 11 změnám, i když jména se občas opakovala. Poměrně úspěšní byli v držení MNO představitelé Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu (RSZML) neboli agrární strany. Celkem ve čtyřech vládách (počínaje Benešovou všenárodní koalicí v roce 1921) obsadil tento post František Udržal, původem statkář, který se později začal politicky angažovat a jeho politická kariéra započala v Pardubicích. Udržal byl jako ministr národní obrany uznávaným politikem. Dokázal si získat přízeň vojáků, kteří oceňovali jeho vojenské znalosti, dbal na to, aby armáda byla pozitivně vnímána a prezentována. V roce 1929 byl současně předsedou vlády, v prosinci pak začal zastávat funkci ministra MNO stranický kolega Dr. Karel Viškovský, jehož vystřídal Bohumír Bradáč a následně František Machník, který ve funkci setrval až do září 1938. Výjimkou byl rok 1920, kdy byl pověřen vedením MNO zástupce ČSDSD Vlastimil Tusar ve své vlastní vládě jako správce, nahrazen Dr. Ivanem Markovičem a za první úřednické vlády Černého (15. 9. 1920 – 26. 9. 1921) byl jmenován ministrem generál Otakar Husák, bývalý ruský a francouzský legionář, jako nestraník. Druhým nepříliš dlouhým obdobím (9. 12. 1925 – 12. 10. 1926), kdy MNO nebylo v rukách agrárníků, bylo období vlády Antonína Švehly a druhé úřednické vlády Černého, MNO vedl národní socialista Jiří Stříbrný a generál Jan Syrový.⁷⁷

⁷⁵ Vojenský historický ústav Praha: Branný zákon z roku 1920. „Aby se vlk našel a koza zůstala celá“ [online]. [cit. 2022-06-11]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/branny-zakon-z-roku-1920-aby-se-vlk-nazral-a-koza-zustala-cela/>

⁷⁶ Petr KLUČINA a kol., *Vojenské dějiny Československa*, s. 25-26.

⁷⁷ Jaroslav ROKOSKÝ – Jiří URBAN. *František Udržal: sedlák a politik*, Praha 2016, s.94-96.

MNO mělo za úkol řešit vše v souvislosti s budováním armády a jejím zbrojením, řídit vojsko, zajistit urychlený návrat legií a připravit obsazení sporných pohraničních území. V pozdějších letech bylo hlavním úkolem MNO obrana státu před německou agresí. MNO prošlo různorodou organizační strukturou, až se ustálilo na šesti odborech (všeobecně vojenský, dělostřelecký a zbrojní, letecký, technický, správní a politicko-právní) a jednoho samostatného osobního oddělení. 15. října 1919 vznikl generální štáb československé branné moci, později přejmenovaný na hlavní štáb v čele s náčelníkem. Prvním náčelníkem byl divizní generál Maurice Pellé, kterého v roce 1921 vystřídal divizní generál Eugene D. A. Mittelhausser. Jako první československý náčelník byl ustanoven 1. 1. 1926 armádní generál Jan Syrový (pozdější generální inspektor čs. branné moci). V roce 1933 ho nahradil armádní generál Ludvík Krejčí, který v této funkci setrval prakticky do konce první republiky.⁷⁸

Prezenční vojenská služba byla stanovena na 14 měsíců, ovšem dočasně (do roku 1923) byla prodloužena na 24 měsíců. Dále vojíni sloužili 18 měsíců, v roce 1932 byla služba zkrácena na 14 měsíců. Jednalo se o politické rozhodnutí a obecný trend zkracování délky vojenské služby v demokratických státech. V devatenáctém květnovém čísle r. 1932 *VOB* zveřejňuje poselství Antonína Srby (poslanec za ČSDSD): „*Právě ve sněmovně odhlasovaným zákonem o zkrácení prezenční vojenské služby z osmnácti na čtrnáct měsíců, byl zásluhou sociální demokracie proveden opět podstatný krok k ulevění vojenských břemen... Konstatuji výslovně, že jsme pro obranu republiky, a to pro účinnou obranu.*“⁷⁹ Článek pokračuje kritikou dosud vládnoucí šlechty a kapitalismu v okolních zemích, od kterých vlastně nic jiného než útok a nebezpečí předpokládat nelze. Následuje: „*My sociální demokraté, jsme přesvědčeni, že obrana státu je zcela možná i bez zbytečně dlouhé služební doby. Právě prošla světová válka, kde hned na počátku byla téměř zničena školená vojska, ukázala, že na konec bojovali důstojníci i mužstvo s nejmenším drilem. A nevyhrály ji velmoci se starou válečnou tradicí a velkými stálými armádami, nýbrž ji rozhodla Anglie a Amerika se svými v nejkratší době vycvičenými mužstvy.*“⁸⁰ Poslanec Srba porovnává délku vojenské služby s Francií a Belgií, které v této době již mají službu pouze dvanáctiměsíční, a dodává, že se v tomto případě jedná o kompromis a dobře promyšlenou úvahu. Dále pochvalně zmiňuje, že sociální demokracii se podařily prosadit tři rezoluční návrhy. Jedná se o povolávání záložníků k vojenským cvičením především v době sezonní nezaměstnanosti, aby byly zvýšeny podpory rodinám nemajetných záložníků, o zbavení strážní služby všude tam, kde to není nevyhnutelně zapotřebí, a o návrhu zákona o

⁷⁸ Armáda ČR: Historie [online]. 16. ledna 2019 [cit. 2022-04-29]. Dostupné z: <https://acr.army.cz/>

⁷⁹ Antonín SRBA, Zkrácení prezenční služby vojenské, *Východočeský obzor*, r. XXVIII, 1932, č. 19, 1. 5. 1932.

⁸⁰ Tamtéž.

započítání prezenční služby do pořadí i do postupu všech státních a veřejných zaměstnanců, který má vláda předložit. Sociální demokracie tedy splnila, co se od ní očekává a vykonala dokonale svoji povinnost. V závěru si autor neodpustil rýpanec do komunistů: „*Jestliže komunisté žádali okamžité zavedení šestiměsíční vojenské služby, zatím co v Rusku udržují dvouletou a ještě delší, stali se jen vítaným předmětem posměchu měšťanských poslanců.*“⁸¹

5.1 Francouzská a italská vojenská mise

První měsíce po vyhlášení republiky byla vojenská síla velmi malá. Dobrovolníci především z řad sokolů, studenti a mladí lidé sice byli nadšení, ale neměli žádné zkušenosti. Vláda spolu s prvním ministrem národní obrany Václavem Klofáčem a ministrem vojenství Milanem Rastislavem Štefánikem doufali v návrat zahraničních vojenských jednotek, ale první legionáři se začali vracet z Itálie až koncem prosince 1918. Proto již počátkem listopadu 1918 začal jednat E. Beneš o vyslání francouzské vojenské mise (FVM), jejíž úkolem byla pomoc při výstavbě nové čs. armády, vytvoření fungujícího ministerstva národní obrany, ustavení generálního štábu a zřízení vojenského školství. Orientace na Francii jako hlavního spojence a největší vojenskou mocnost v Evropě byla dána i skutečností, že zahraniční vojenské jednotky byly pod francouzským velením. Na druhou stranu zástupců v italských legiích bylo početně více než ve Francii, a i Itálie měla zájem o spoluúčast na tvorbě čs. armády a postavení italských důstojníků v jejím rámci. Italské legie byly první, které se vracely ze zahraničí a spolu s italskou vojenskou misí (IVM), která převzala nejvyšší velitelské pravomoci na Slovensku, hrály významnou úlohu při obsazení Slovenska čs. vojenskými silami. V čele IVM stál generál L. Piccione, který byl jmenován vrchním velitelem čs. vojsk na Slovensku. Když na základě československo-francouzské dohody ze dne 14. února 1919 byla čs. armáda podřízena nejvyššímu spojeneckému velení, tedy francouzskému maršálu Fochovi, IVM v létě 1919 z Československa odešla.⁸²

VOB se o činnosti francouzské či italské vojenské mise nezmiňuje. Jedinou reportáž přináší 5. 8. 1920 pod názvem „Dobrodiní francouzského vojska u nás“, v níž vyčísluje, kolik peněz stojí stát „vydržování“ francouzského generálního štábu. V součtu za 1 šéfa generálního štábu, 9 generálů, 63 štábních důstojníků a 71 subalterních důstojníků se jedná o výdaj 13 726 016 Kč ročně. Navíc podotýká, že francouzský svobodník pobírá o 70 Kč měsíčně více než český plukovník. Z textu a použitých termínů je patrné, že sociální demokracie nejenže

⁸¹ Antonín SRBA, Zkrácení prezenční služby vojenské, *Východočeský obzor*, r. XXVIII, 1932, č. 19, 1. 5. 1932.

⁸² Petr KLUČINA a kol., *Vojenské dějiny Československa*, s. 19-21.

nevnímá působení FVM pozitivně, ale ani smířlivě, naopak je považuje za parazity na výdajích státu.⁸³

5.2 Unifikace armády

Nová čs. armáda se utvářela ze dvou složek. Jednu tvořilo domácí vojsko a druhou legie (ruské, italské, francouzské). V průběhu roku 1919 fungovaly v Českých zemích zřízené vojenské inspektoráty, jejich úkolem bylo organizování stálé armády a zabezpečení fungování náhradních útvarů. Byly nadřízené všem útvarům kromě telegrafického a železničního pluku. Pod tyto inspektoráty velitelsky spadala také okrsková velitelství, jejichž úkolem bylo zajišťovat pořádek do doby, kdy bude vybudována nová státní správa. Náhradní tělesa spolu s vracejícími se pluky z fronty a dalšími dobrovolnickými jednotkami postupně vytvářela prapory či půlprapory, někdy nesourodě pospojované. Útvary vyslané na Slovensko byly divize, z nich každá měla dvě brigády, celkem bylo vytvořeno 24 brigádních velitelství.⁸⁴ Po skončení bojů na Slovensku bylo v roce 1920 v Čechách 5 divizí, na Moravě a ve Slezsku 3, na Slovensku 3 a Podkarpatské Rusi 1 divize ve členění na pěchotní a dělostřelecké pluky, horské pěší dělostřelecké pluky a hraničářské prapory. Základ armády tvořilo 48 pěších pluků, 4 horské pěší pluky, 10 hraničářských praporů, 12 dělostřeleckých pluků polních kanónů, 12 dělostřeleckých pluků polních houfnic. Dále oddíly hrubého, horského a jízdního dělostřelectva a speciální vojsko ženijní, železniční a telegrafní pluk. Bylo vytvořeno i letecké vojsko a od roku 1921 také Hradní stráž. Z hlediska služeb fungovaly tyto: automobilní, zbrojní, ženijní, veterinární, remontní, hospodářsko-správní, zdravotní, letecká, justiční a duchovní. Počet vojáků v mírové době byl stanoven na 150 000 mužů. Jako problematická se zpočátku jevila morálka nové armády někdy hraničící až s anarchií (např. rozhodování kladenské posádky o tom, zda uposlechne či neuposlechne rozkaz). Mezi branci, tedy mladými lidmi, panoval odpor k nastoupení vojenské služby a ani loajalita vojáků nebyla na vysoké úrovni. Případy, kdy došlo ke konfliktům, neuposlechnutí rozkazu či dokonce zmaření životů však nebylo mnoho a posléze vymizely.⁸⁵

5.3 Zbrojní průmysl

S potřebou unifikace organizační struktury armády vyvstala potřeba i unifikace výzbroje. Průmyslové podniky, které se během války nuceně orientovaly na zbrojní výrobu, se

⁸³ Dobrodiní francouzského vojska u nás, *Východočeský obzor*, r. XVI., č. 45, 5. 8. 1920.

⁸⁴ Petr KLUČINA a kol., *Vojenské dějiny Československa*, s. 26-29.

⁸⁵ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře*, s. 166-167.

vrátily ke svým původním výrobním programům a po Rakousku-Uhersku a po legiích nový stát zdědil zmeř různé zbrojní výroby, která se projevovala na jedné straně nepotřebnými přebytky a na straně druhé naprostou absencí některých druhů výzbroje. Ministerstvo obrany se tedy v letech 1919–1922 zaměřilo na dovoz, ovšem za drahé peníze se dovážel zpravidla nekvalitní materiál, navíc MNO často ani nebylo sto přesně definovat, co potřebuje. Stát tedy uvažoval o výstavbě vlastních zbrojních podniků, které by sám ovládal. Nápadů bylo mnoho (státní puškárna v Brně, státní továrna na pěchotní střelivo v Pardubicích, Vojenská muniční továrna v Poličce), ale realizace pokulhávala. Z velkých plánů z nejrůznějších důvodů zůstalo jen minimum realizováno, přesto bylo množství vyráběných zbraní dostačující. Úspěšnější byl stát v oblasti letectví, kde si dokázal zachovat vlastnictví Československé vojenské továrny na letadla. Ostatní zbrojní továrny byly v soukromých rukou českých, nebo i se zahraničním kapitálem. Mezi nejvýznamnější patřily: Škodovy závody v Plzni (dělostřelecká výzbroj), Česká zbrojovka ve Strakoncích (pěchotní zbraně), Explosia v Semtíně u Pardubic (vojenské výbušniny), Českomoravská Kolben Daněk v Praze (strojírna) a Československá zbrojovka Brno (pěchotní zbraně). Významnou úlohu hrála i Pražská zbrojovka Ing. Františka Janečka, který zkonstruoval a armádě dodával ruční granáty. Pozůstatkem monarchie byly továrny na výrobu pěchotního střeliva pražský Sellier & Bellot a bratislavský Roth, které později také přešly soukromých rukou.⁸⁶

V souvislosti se zbrojními podniky se *VOB* zmiňuje minimálně a pokud ano, pak obvykle v souvislosti s poměry na pracovišti. Příkladem je článek ze dne 19. 10. 1922, který si všímá poměrů ve vojenské muniční továrně v Poličce. Kritika je zaměřena na správce továrny p. Schrámecka: „*Tento představitel pyrotechnické továrny měl by správněji býti vedoucím ředitelem kantinských hostin a vepřových hodů, v nichž si tolik libuje. (...) Když pak saražoval slavnost kladení základního kamene k administrativnímu paláci, který se právě dostavoval, a v němž má býti mu poskytnut byt, sestávající z 5 pokojů (pro dvě osoby!), tedy nařídil důstojnictvu, aby v plné parádě zúčastnilo se této oslavy. Dělnictvo k slavnosti ovšem připuštěno nebylo (to přece do demokratických vojenských oslav se se svými blůzami nehodí!) obdrželo však dovolenou, o které se neví, kdo ji zaplatí.*“⁸⁷ Autor dále líčí průběh oslavy i s jeho následky (opilí důstojníci museli být do připravených kočárů naloženi) a informuje občany, že pokud v těchto poměrech nebude sjednána náprava, bude se tímto podnikem zabývat častěji. Je

⁸⁶ Petr KLUČINA a kol., *Vojenské dějiny Československa*, s. 90-94.

⁸⁷ Poměry ve vojenské muniční továrně, *Východočeský obzor*, r. XVIII. 1922, č. 42, 19. 10. 1922.

patrné, že nadřazování důstojníků nad dělníky je pro ČSDSD nepřijatelné a hodlá na tyto „nešvary“ ukázat prstem.

Podobným případem je nespravedlivost, která se odehrála v Explosii. Nejedná se však o nadřazenost nad dělníky, ale přímo o zneužívání společnosti, která pracuje na státních zakázkách. Do Explosie byl přijat p. Paclík ze Ždánic, o kterém je známo, že vlastní hospodářství o 22 korcích polí a snad dokonce má i peníze na hotovosti. Navíc v hospodářství pro něj pracuje najatý čeledín. Práce měla být nabídnuta nezaměstnaným, bídně žijícím dělníkům.⁸⁸

V souvislosti se zbrojním průmyslem vychází v dubnu 1937 ve *VOB* informace, že sociálně demokratičtí poslanci podali návrh na zestátnění zbrojního průmyslu. Příkladem je Francie, která zestátnila nejen průmysl zbrojní, ale i letecký. Výsledkem je, že výhody nyní připadají státu, nikoli průmyslníkům.⁸⁹

Oblastí, kde se začínalo prakticky na zelené louce bylo vojenské letectví. Letecká výroba v českých zemích před válkou nebyla prakticky žádná. V průběhu první světové války v Praze fungovala pouze výroba letadlových motorů pro válečné potřeby a v provozu byla malá opravná vojenských letadel „Al-Ma“. Ještě v říjnu 1918 vznik Letecký sbor, který vedl setník Jindřich Kostrba. Sbor tvořili čtyři důstojníci, několik pilotů a jednotka námořníků. K dispozici v tu chvíli měli dvě letadla z „Al-Mi“ a jedno letadlo, se kterým pilot přiletěl z Vídně.⁹⁰ Letadla, která republika zůstala z první světové války byla zastaralá a v nevyhovujícím technickém stavu. Vznikl Československý letecký arzenál, který byl tvořen dílnami a skladem na pražském výstavišti (později Hlavní letecké dílny). Tam byl shromažďován letecký materiál k opravě z části zabraných objektů (skladů a letišť) a z menší části ze strojů, se kterými přiletěli naši piloti z cizích zemí. Po opravách různorodého materiálu byly postaveny první menší letecké jednotky. Vylepšením této situace byl dar francouzské vlády, který představoval 115 vojenských letounů. Další období do roku 1922 se MNO snažilo překlenout nákupy letounů i motorů z Německa a Rakouska, za což však bylo kritizováno. Tyto nákupy jsou ovšem ospravedlnitelné, protože Německo a Rakousko se mělo dle mírových smluv tohoto materiálu zbavit. Šlo tedy o využití příležitosti. V roce 1923 se Hlavní letecké dílny přetransformovaly v Československou vojenskou továrnu na letadla – LETOV. Program výroby leteckého

⁸⁸ *Východočeský obzor*, r. XXXI, 1935, č. 48, 6. 12. 1935.

⁸⁹ Pro zestátnění zbrojního průmyslu, *Východočeský obzor*, r. XXXIII, 1937, č. 16, 16. 4. 1937.

⁹⁰ Václav NĚMEČEK, *Československá letadla*, Praha 1968.

příslušenství a tzv. draků následovaly také společnosti AERO a AVIA, založené v roce 1919.⁹¹ Tyto tři společnosti tvořily základ vojenské letecké produkce.

Druhou příležitostí k prověření fungování čs. armády se stal pokus bývalého rakouského císaře Karla I. o obnovu Rakousko-Uherska. Na podzim 1921 přiletěl Karel I. do Maďarska s úmyslem vrátit se k moci. Dohodové mocnosti však diplomatickou cestou proti Karlovi I. zakročily a Maďarsko posléze přijalo zákon, který navždy zamezil jakýmkoli nárokům Habsburků na trůn. Habsburskými snahami se však velmi cítilo ohroženo Československo, a to do té míry, že 24. října 1921 nařídil prezident republiky částečnou mobilizaci armády. Povolává k nastoupení do činné vojenské služby vojenské gážisty narozené roku 1895 a mladší a mužstvo v záloze do pěchoty, dělostřelectva, jezdeckta a letectva. Dále gážisty narozené roku 1890 a mladší a mužstvo v záloze od ostatních druhů zbraní a služeb. Z příslušníků telegrafního a železničního pluku a automobilových útvarů gážisty a mužstvo v záloze, kteří se narodili v letech 1889-1881 v případě, že obdrželi určovací lístky. V odstavci určeném koním se uvádí, že všichni, kteří v roce 1920 získali evidenční lístek, mají předvést koně k odvodní komisi na pardubické tržiště dne 27. října 1921. Celý povolávací rozkaz přináší VOB 28. října 1921.⁹² Je zřejmé, že přetisk povolávacího rozkazu vychází se zpožděním. Vysvětlením je zcela jistě fakt, že VOB byl týdeník a v případě mimořádné události nemohl reagovat okamžitě.

Tehdejší ministr národní obrany agrárník František Udržal nařídil za první den mobilizace 27. říjen 1921. Částečná mobilizace proběhla bez větších problémů podle plánu. Vyskytnuvší se potíže souvisely s nedokonalou evidencí a nepředstavovaly fatální chyby. Stejná opatření provedli i spojenci z Malé dohody. 8. listopadu 1921 prezident republiky nařídil demobilizaci, aniž by naštěstí došlo k bojům. Karlův pokus o návrat však nezůstal bez komentáře. Ve VOB ze dne 4. 11. 1921 se lidé dočetli pod titulkem „Neválčíme – ale nebojíme se“:

Zdá se, že to nebyl získaný souhlas států Velké dohody, který tak rychle pomohl habsburskému párku z Uher a navždy zmařil šílené pokusy o opatření nějakého trůnu pro ukojení hysterické ctižádostivosti ženy, která se nedovede smířit s losem „obyčejné“ aristokratky. (Mnoho lidí totiž soudí zcela právem, že ten pitomeček Karel je nástrojem nejen své kamarily, která ztratila svůj lesk a moc, ale i své ctižádostivé ženy.) Bezvadně a ráz na ráz provedený nástup československých hochů byl úspěšnější krok, než několikaměsíční „notování“. Nová státní forma – demokracie opřela o své občanstvo proti náporu starého systému – monarchismu – a

⁹¹ Petr KLUČINA a kol., Vojenské dějiny Československa, s. 95-99.

⁹² Mobilisační vyhláška, *Východočeský obzor*, r. XVII, 1921, č. 43, 28. 10. 1921.

*zvítězila rázem na celé frontě. To je doklad síly myšlenky demokracie i její budoucnosti. Tato zkušenost mladého státu, který tak skvěle obstál přes vnitřní spory proti útoku zvenčí, stojí za víc, než co stála celá mobilisace, kterou ostatně právě proto, že nezklamala, někdo zaplatí ...*⁹³

Autor článku dále hodnotí situaci vzniklou mobilizací, jak se politické strany k ní postavily či vyjádřily. Kritizuje agrární stranu, komunisty, kteří vznášejí požadavky, a hlavně ty, kteří stále oddaně hledí k aristokracii, kterou považuje za hlavní důvod problému a nápadu vrátit Karla na trůn. Právě aristokratům, „chásce zlotřilých darmošlapů“, by rád vystavil účet za náklady vniklé mobilizací. Vyjadřuje názor, že republika svým „tyranům“ odpustila a oni jezdí volně a nekontrolovatelně, za peníze vydřené z českého lidu a kují pikle proti národu a jeho samostatnosti. Mobilizace v jeho očích ukázala, kdo stojí za republikou a kdo proti ní. Jednoznačně vyzdvihuje dělníky, včetně „německých soudruhů“, kteří se postavili za demokracii a republiku – i československou! Otázka financování mobilizace byla zřejmě palčivým tématem té doby a v kontextu stálé nenávisti vůči šlechtě či zbohatlíkům byla pro tisk sociální demokracie dobrým soustem.

O týden dříve vychází článek s titulkem „Dokončení a zajištění revoluce z 28. října 1921“, který se opět zaměřuje na kritiku aristokracie a vyzdvihuje pracující lid. Zdá se, že pouze dělnictvo je skutečnou oporou státu: „*Jestli stát dosud si nebyl jist, o koho se může spolehlivě opřít, byl o tom teď neomylně poučen. Přítel se pozná ve chvíli nebezpečí. A ve chvíli nebezpečí naší republiky našel stát nejodhodlanějšího a nejobětavějšího přítele ve svém pracujícím lidu, v socialistickém proletariátu.*“⁹⁴ Je třeba si ale uvědomit, že mobilizovaní nebyli jen dělníci, ale také zástupci střední vrstvy, o kterých se VOB nezmiňuje.

5.4 Železniční vojsko

Důvodů, proč v nově budované armádě našlo své místo i železniční vojsko, bylo několik. První sahá do doby nástupu parních lokomotiv, které nabízely dostatečnou kapacitu, rychlost i jistou organizovanost tratí. Tehdy si vojenští důstojníci uvědomili, jak velkým strategickým prvkem může být železniční doprava a její spojení s vojenstvím.⁹⁵ Druhým důvodem bylo již získání značných zkušeností, související mj. s čs. legionáři v Rusku. Jednotky využívající železnici se musely spoléhat především na sebe, na své lidi, své odborníky, zejména po bolševické revoluci. S vypuknutím občanské války v Rusku se situace ještě zhoršila, na

⁹³ Neválčíme – ale nebojíme se, *Východočeský obzor*, r. XVII, 1921, č. 44, 4. 11. 1921.

⁹⁴ Dokončení a zajištění revoluce z 28. října 1921, *Východočeský obzor*, r. XVII, 1921, č. 43, 28. 10. 1921.

⁹⁵ Tomáš JIRÁNEK – Radovan SOUŠEK, *Dějiny československého železničního vojska*, Praha 2014, s. 13

traticích se bojovalo a byly zničeny nejen celé úseky tratí, ale i výhybky, telegrafní spojení, mosty. Kvalifikovaného personálu mělo Rusko po vyčerpávající válce nedostatky, stejně tak zásoby topiva. Pro přesun legionářů se nabízelo řešení využít nejkratší cesty přes severní ruské přístavy, ovšem to nakonec nebylo možné. Legionáři se tedy začali přesouvat směrem na východ k Vladivostoku. Současně byli cvičeni v obsluze získaných vlaků, některé vagóny sloužily jako ubytovací zařízení. Byly sestaveny vlaky zásobovací, sanitní či opravářské. Čím více narůstaly požadavky kladené na legionáře v souvislosti s údržbou tratí, vlakových vozů, technických záležitostí, zvyšovaly se také požadavky na jejich organizaci. Tak vzniklo Technické oddělení československých vojsk, jehož součástí bylo Československé železniční oddělení.⁹⁶ Třetím důvodem byly zkušenosti získané rakousko-uherskou armádou, která využívala železnici pro svoje potřeby od 19. století. Vše bylo završeno aktuálním zjištěním, jak špatně je organizovaná železniční síť, při bojích na Slovensku proti Maďarům. Navíc bylo nutné udržovat železnice v dobrém stavu i v mírové době a disponovat jednotkou, která ovládá práci na železnici.⁹⁷

Prvním úřadem pro tyto účely se stal železniční referát vrchního vojenského velitelství v Praze, v dubnu 1919 nahrazen železničním oddělením. Bez odkladů bylo zřízeno ústřední železniční velitelství (ÚŽV), jehož úkolem bylo dopravit do republiky své vojáky, zajatce i uprchlíky, stejně tak legionáře z Itálie a Francie, naopak odvézt vojáky, kteří patřili do jiných nástupnických států monarchie. Po splnění této logisticky náročné operace bylo 15. ledna 1921 zrušeno. Prapor, který se stal základem budoucího železničního vojska, byl utvořen v Lysé nad Labem, a to výnosem vrchního vojenského velitelství v Praze ze dne 10. listopadu 1918. Počátky nebyly jednoduché, vážla evidence, organizace (některé menší jednotky vznikly spontánně), vše probíhalo v provizorních podmínkách. Lysá nad Labem navíc přestala podmínkám železničního vojska brzy vyhovovat a jako vhodné náhradní umístění byly zvoleny Pardubice. Přesun proběhl již 4. ledna 1919, ale ani Pardubice nenabízely velký komfort. Vojáci i důstojníci byli ubytováni v bývalé vojenské nemocnici, trpěli nedostatkem otopu i pohodlí. Výhodou naopak bylo rozlehlé cvičiště. Slavnostní přísaha v Pardubicích proběhla 26. ledna 1919.⁹⁸ Vzhledem k tomu, že první poválečné číslo *VOB* vyšlo 14. února 1919, informace o přesunu železničního vojska ani slavnostní přísaze nebyla zveřejněna. Zato se 22. 7. 1920 objevuje článek s názvem „Bída s oděvem čsl. železničního pluku“, který popisuje katastrofální a nedostatkový stav vycházkového stejnokroje, bot a prádla u pluku. Občané si sami mohou na

⁹⁶ Tomáš JIRÁNEK – Radovan SOUŠEK, *Dějiny československého železničního*, s. 21-24.

⁹⁷ Tamtéž, s. 31.

⁹⁸ Tamtéž, s. 31-35.

ulicích povšimnout, že nejen vojáci, ale i poddůstojníci z povolání chodí po městě polonazi či v roztrhaných uniformách. Připouští však, že to není vina vedení pluku, a ptá se, zda vůbec MNO o tomto stavu ví.⁹⁹

Konec léta 1919 představoval uzavření první etapy výstavby železničního vojska, pevnou organizační strukturu i získání zkušeností v důsledku vyslání železničního vojska na Slovensko při bojích proti Maďarům. Vojáci absolvovali vojenský i technický výcvik, přičemž v roce 1920 již převažoval ten technický. Z cvičišť byla mužstva postupně převáděna do civilního prostředí, vojáci budovali mosty, silnice, opravovali lanovky a stali se oporou i při živelných událostech.¹⁰⁰ Také železniční vojsko se v počátku potýkalo s nedostatkem materiálního zabezpečení. Československo prostřednictvím generálního ředitele drah požádalo mezi prvními z nástupnických států dopravní velitelství ministerstva války ve Vídni o velké množství zásob z železničního skladu v Korneuburgu. Armáda měla teoreticky získat 20% vybavení rakousko-uherského železničního pluku. V praxi došlo k přesunu určitého materiálu a po obtížných jednáních s rakouskou stranou i k poskytnutí železného mostního materiálu, ale vybavenost byla naprosto nedostačující.¹⁰¹

Když město Pardubice a samozřejmě i pardubickou vojenskou posádku navštívila ve dnech 8. a 9. listopadu 1919 delegace vysokých hodnostářů (generál M. Pellé, ministr národní obrany V. Klofáč, generální inspektor čs. branné moci J. S. Machar a zástupci dohodových vlád¹⁰², informoval o této mimořádné události *VOB* dvakrát. Poprvé v č. 51 ze dne 6. 11. 1919 pod titulkem „Zástupcové dohodových mocností v Pardubicích“, kde je otištěna vyhláška města Pardubic, která o návštěvě informuje, celkem podrobně uvádí program a žádá občany, aby se k návštěvě chovali uctivě a vděkem a aby na svých domech bez výjimky vyvěsili prapory, nejlépe v barvách dohodových. Že by součástí programu byla i návštěva železničního pluku, se vyhláška nezmiňuje.¹⁰³ O týden později v rubrice místních zpráv je již zhodnocen průběh návštěvy. Kromě výčtu jednotlivých bodů programu je zkritizována přednáška mag. rady Beneše na téma „Jak Francie za války trpěla“. Její úroveň podle autora článku nebyla valná, navíc pan Beneš ve svém projevu použil slovo „Čecháčkové“, termín nevkusný a nechutný. Ve vztahu k vojenské posádce je jen uvedeno, že hosté odjeli k prohlídce vojenské nemocnice (karantény). V závěru tohoto příspěvku autor uvádí, že ČSDSD se přivítání a projevů oficiálně

⁹⁹ Bída s oděvem čl. železničního pluku, *Východočeský obzor*, r. XVI, č. 43, 22. 7. 1920.

¹⁰⁰ Tomáš JIRÁNEK – Radovan SOUŠEK, *Dějiny československého železničního*, s. 49-59.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 35-36.

¹⁰² Tamtéž, s. 81-82.

¹⁰³ Zástupcové dohodových mocností v Pardubicích, *Východočeský obzor*, r. XV, č. 51, 6. 11. 1919.

neúčastnila, protože při vši úctě, které československé dělnictvo vůči francouzskému lidu má, nemůže oslavovat představitele (či ochránce) současného společenského řádu, tedy buržoazii.¹⁰⁴

Město Pardubice časem přivyklo na stálou přítomnost železničního vojska a začalo vnímat vojáky jako pozitivní prvek a výhodu pro své obyvatele. Jednak se jednalo o technicky vybavenou jednotku, která fungovala jako opora i pro civilní účely a byla vždy po ruce, a jednak fungování jednotky přinášelo práci a mzdu i řadě dalším civilním obyvatelům. Oceněním a poděkováním byl dar města Pardubice v podobě plukovního praporu, který byl počátkem března 1935 předán na slavnosti, které se účastnil, kromě jiných vysokých důstojníků a osobností, i tehdejší ministr národní obrany Bohumír Bradáč. Slavnost trvala dva dny, na Pernštýnském náměstí proběhla přehlídka pluku a byla připomenuta také přísaha pluku na stejném místě v roce 1919, tehdy na sokolský prapor.¹⁰⁵ O této události samozřejmě informoval VOB, prostřednictvím V. Procházky, člena zemského zastupitelstva:

„V neděli 10. března odevzdává město Pardubice prapor železničnímu pluku. Je to pluk jediný v republice a jeho důstojnický sbor se skládá z technicky vzdělaných důstojníků a mužstvo z inteligentních řemeslných dělníků. Jejich technické výkony jsou velmi dobře známy a občanstvo i odborníci o nich mluví s respektem (...) Touto účastí chceme vyjádřiti, že i národ, který nemá žádných válečných úmyslů a chce žíti v míru, musí v dnešní době tvoření vojenských bloků se záměry revisionistickými upravit svoji armádu a poměr k ní tak, aby zachoval to, co vzešlo ze světové revoluce, a bránil tento odkaz proti všem (...) Proto i my, sociální demokraté, hlásíme se k obraně těchto statků, které jsou základem práv pracujícího lidu.“¹⁰⁶

Autor dále rozvádí myšlenky obrany míru, masarykovských i legionářských idejí. Přeje železničnímu pluku, aby pod praporem hájil zájmy republiky a práva pracujícího lidu. Vyjadřuje postoj ČSDSD, která stojí při železničářích – vojácích. Poměrně oslavný článek, pro ČSDSD nezvyklý ve vztahu k armádě, je zřejmě ovlivněn jednak civilní prací, kterou železniční vojsko na Pardubicku plnilo, a jednak již znatelnou obavou z války. Úvahy nad hrozbou války se v tisku objevují čím dál častěji. Jedním z nich je i myšlenka a vyznání J. Václavíka: *„Po válce se mluvilo: Tato válka byla jistě poslední. Nelze si představit, že by národové byli ochotni podstoupiti všechny tyto hrůzy a útrapy ještě jednou. Kdo by napříště chtěl podnítiti nové vraždění, setká se s rozhořčeným odporem jak svého národa, tak celého světa... Československá sociálně demokratická strana dělnická staví se celou svou silou k obraně*

¹⁰⁴ Návštěva generála Pellého v Pardubicích, *Východočeský obzor*, r. XV, č. 53, 13. 11. 1919.

¹⁰⁵ Tomáš JIRÁNEK – Radovan SOUŠEK, *Dějiny československého železničního*, s. 129-132.

¹⁰⁶ V. PROCHÁZKA, Vojákům železničářům – zdar!, *Východočeský obzor*, r. XXXI, č. 10, 7.3.1935.

mírových snah a každý, kdo si nepřeje války, může si být jist její neomezenou podporou a snahou zabránit novému světovému vraždění. ¹⁰⁷

Ovšem nebyla vždy jen chvála. Ani železniční pluk nešel bdělému oku redakce *VOB*, který 4. května 1933 informoval své čtenáře v článku nazvaném „Aféra s černým fondem železničního pluku v Pardubicích se rozrůstá“. Popisuje, že se u pluku vybíraly poplatky za úřední výkony, které však nebyly řádně odvedeny do pokladny, ale byl z nich vytvořen černý fond, který disponoval až 60 000 Kč. Dále připojuje podrobnosti různých nekalostí a přehled, kdo a jak byl potrestán. Závěrem vyzývá k pečlivému objasnění aféry, aby armáda byla očištěna. V pozdějších vydáních podrobně popisuje, co se stalo a jakým způsobem bylo vyřešeno.¹⁰⁸ Podobným tématem je vrácení časopisu *VOB*, který redakce zdarma posílala vojenskému zátiší železničního pluku. Redakce, prostřednictvím *VOB*, vznáší otázku veliteli železničního pluku, proč byl časopis vrácen a kdo má zájem na tom, aby vojáci tento časopis nemohli číst. Přestože se posléze vysvětlí, že se jednalo o omyl, opět nelze přehlédnout ohromný tiskový prostor pro tuto malichernost.¹⁰⁹ Je zřejmé, že tyto „aféry“ jsou vděčným materiálem pro redakci *VOB* a ráda se jimi zabývá. V této souvislosti autorka došla ke smutnému zjištění, že pokud *VOB* zmíní opravu mostu, silnice, či jiné stavby, na které se podílí železniční vojsko, nikdy na tuto skutečnost neupozorní.

5.5 Armáda v průběhu let

První pevný organizační rámec získává armáda v roce 1921. V té době je prověřena dvěma velkými vojenskými událostmi. První z nich byl boj o Slovensko, který prokázal mnoho slabých míst armády, mnoho věcí bylo nedořešených, nepřipravených a nedokončených. V druhém případě se jednalo o mobilizaci při návratu císaře Karla do Maďarska. Mobilizace proběhla bez vážnějších odborných potíží, a přestože doba byla stále zjitřená, prokázalo se, že armáda je vojensky ukázněná a celkem dobře vybavená. Mobilizace byla vlastně podnětem a možností, jak vojska alespoň trochu vybavit v době, kdy rozpočet armády byl minimální. Problém unifikace, tedy sjednocení jednotlivých částí vojska, legionářů i jednotek z původní rakouské armády, se začal řešit sice hned po válce, ale jeho uskutečnění trvalo téměř celé první

¹⁰⁷ J. VÁCLAVÍK, Mír či válka, *Východočeský obzor*, r. XXXI, č. 31, 9. 8. 1935.

¹⁰⁸ Aféra s černým fondem železničního pluku v Pardubicích se rozrůstá, *Východočeský obzor*, r. XXIX, č. 18, 4.5. 1933.

¹⁰⁹ Uctivý dotaz na velitele železničního pluku v Pardubicích, *Východočeský obzor*, r. XXXI, č. 48, 6.12. 1935.

desetiletí. Léta 1921–1925 se nesou v duchu odzbrojování. Vlna pacifismu nezasáhla jen Československo, ale celou Evropu.¹¹⁰

V březnu 1920 hodnotí *VOB* situaci v armádě a vojenské poměry za povážlivé. Kvituje sice zlepšení ve stavu mužstva, tento klad je však vyvážen novými nedostatky. Je zřejmé, „že armáda naše veplula úplně do hnijících vod rakousko-německého militarismu, tekoucích ovšem nyní českými nívami.“¹¹¹ Autor článku volá po demokratizaci armády. Kritizuje způsob výchovy vojáků, kteří jsou proměněni v bezmocnou loutku a mechanický stroj bez vlastní vůle. Výsledkem této výchovy jsou nerozumní muži, kteří se bez dohledu neumějí chovat ve společnosti. Za základní podmínku demokratizace armády považuje autor zrušení vojenských soudů. Domnívá se, že teprve tehdy, až bude voják přistupovat ke své službě stejně jako k civilnímu povolání, lze hovořit o odpovědnosti a pokroku. Dále navrhuje zavedení dobrovolného salutování a povolení nošení občanského obleku mimo službu, alespoň pro poddůstojníky. Předpisové salutování se podle autora stejně nedodržuje a stav uniforem je takový, že se za něj voják spíše stydí.¹¹²

Když v lednu 1921 probíhala rozpočtová debata, zveřejnil *VOB* část proslovu sociálně demokratického senátora Havleny. Je patrné, že odsouhlasení položky rozpočtu MNO je předmětem sporu, a pokud bude podpořeno, je to pro ČSDSD souhlas za určitých podmínek:

*„V rozpočtu je mnoho velkých položek lidu prospěšných, a hlasujeme-li i pro položku ministerstva Národní obrany, hlasujeme pro ni jako pro nouzovou nezbytnost. Nemáme však také vlastně žádného ministerstva války. Staré Rakousko-Uhersko mělo ministerstvo války. To byla vlastně instituce, která válku chtěla a připravovala. V tom, že my máme ministerstvo Národní obrany je také vlastně dáno vysvětlení, že my příslušnou položku odhlasujeme. Budeme ovšem také přihlížeti k tomu, aby naše ministerstvo Národní obrany také jen ministerstvem národní obrany zůstalo.“*¹¹³

A že o armádu a výdaje na zbrojení nestojí ani řadoví občané, dokumentuje jadrný článek ze stejného vydání ze Žamberecka:

„Konec milicí? V minulých dnech dlela u nás komise z ministerstva Národní obrany, aby ujednala s městem smlouvu o stavbě nových kasáren. Doufali jsme, že přijatý zákon v Nár.

¹¹⁰ Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře*, s. 64-168.

¹¹¹ R. PRAHANSKÝ, *Otázka vojenská, Východočeský obzor*, r. XVI, č. 18, 9. 3. 1920.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ *Z činnosti našich poslanců, Východočeský obzor*, r. XVII, 1921, č. 4, 28. 1. 1921.

*shromáždění zajistil nám přechod od trvalého militarismu k milici, ale dle všech dispozic připravuje se naše republika pro starý germánský militarismus. Jinak nelze vysvětliti, že stát za přispění obce chce u nás postavit kasárny nákladem 6 mil. korun. Škol nemáme, ale kasárna stavět budeme. Šenkýři, řezníci a holky – těšte se!*¹¹⁴

Závěrečná věta koresponduje s veřejným míněním, že umístění vojáků ve městě přináší své problémy – bující prostituci a ohrožení počestných dam či opilství a rvačky v hospodách mezi civilisty a vojáky. Na druhou stranu není zmíněno, že přítomnost vojáků ve městě přináší i možnost výdělků pro mnoho lidí a určitou personální i technickou pomoc v případě potřeby.

Příprava na zajištění obrany státu začíná rokem 1926. V té době vedení hlavního štábu přechází do českých rukou v podobě generála Syrového, úloha FVM se v této době mění. Z velitelského orgánu se stává orgán poradní a mise je personálně zeštíhlena. Ale ani další léta nejsou z finančního hlediska pro armádu příznivá. Podpisy locarnských smluv a naděje na dlouhodobé zajištění míru vedou k politice odzbrojování a samozřejmě šetření na vojenských výdajích. Armáda se v té době zaměřuje na vojenské školství, motivaci důstojníků i vojáků a co nejučelnější organizaci všech složek vojska.¹¹⁵ O změně ve vedení hlavního štábu a ukončení působnosti FVM informuje *VOB* v sedmém vydání roku 1926 v rubrice politického přehledu jedinou strohou větou. Větší prostor je v tomtéž vydání věnován komentáři slavnostní večeře, kterou uspořádal ministr Stříbrný na rozloučenou s francouzským generálem Mittelhauserem. Ten se měl vyjádřit, že nový ministr národní obrany bude mít těžkou pozici, protože bude muset překonávat nástrahy čs. branného zákona a nebude moci využívat výstřelků maďarské politiky tak, jak to bylo dopřáno ministrovi Klofáčovi. *VOB* se pozastavuje nad tím, jak vojenský důstojník vůbec může kritizovat čs. zákonodárství, a ještě navíc vzbuzovat dojem, že agresivní politika Maďarska byla nějakým způsobem v čs. armádě využívána. Sociální demokraté zcela jistě neželí odchodu francouzských důstojníků a kritika vyslovená generálem Mittelhauserem je nepřijatelná.¹¹⁶

Poměrně velký prostor věnuje *VOB* diskusi o zkrácení prezenční vojenské služby z 18 na 14 měsíců. FVM považuje v březnu 1926 za zlikvidovanou. Tato likvidace podle ČSDSD dává konečně prostor k možné reformě v branné soustavě a jejímu definitivnímu osamostatnění. ČSDSD apeluje na to, aby byl dodržen zákon z r. 1920, zaštit'uje se locarnskými smlouvami i výrokem prezidenta Masaryka, který se vyjádřil ve smyslu ukončení hry na

¹¹⁴ Konec milici?, *Východočeský obzor*, r. XVII, 1921, č. 4, 28. 1. 1921.

¹¹⁵ Ladislav SUTNAR, *Dvacet let československé armády v osvobozeném státě*. Praha 1938, s. 13-14.

¹¹⁶ Co to má znamenat?, *Východočeský obzor*, r. XXII, 1926, č. 7, 18. 2. 1926.

vojáčky! Vyvrací a napadá odlišné názory jiných stran i politiků. V podstatě vyhrožuje, že pokud ke zkrácení vojenské služby nedojde, odpovědnost za toto rozhodnutí musí padnout na ostatní koaliční strany.¹¹⁷ Vzhledem k tomu, jak malý tiskový prostor je věnován ve *VOB* vojenství, toto téma je pro sociální demokraty prestižní záležitost. Ve výsledku však může z celého textu vzniknout dojem, že si strana tak trochu „myje ruce“. K prosazení zkrácení vojenské služby v roce 1926 nakonec nedošlo. Stejnou rétoriku používá sociální demokracie i v roce 1932, kdy vojenská služba byla zkrácena na 14 měsíců, jednalo se však o rozhodnutí politické, bez ohledu na potřeby armády a vnímání situace v Evropě.

Poslední etapa vývoje čs. armády začíná rokem 1932. Definitivně odešli francouzští důstojníci, zbytek francouzské mise už představuje jen propojení mezi československou a francouzskou armádou. 2. února 1932 byla zahájena mezinárodní odzbrojovací konference v Ženevě za účasti představitelů 54 států, od které celý svět očekával zajištění bezpečnosti pro všechny. Jednání se však přeměnilo na dlouhé monology státníků protkané množstvím sporných míst. Navíc Německo přicházelo s množstvím požadavků, ze kterých nehodlalo ustoupit a které měly jediný cíl – revizi versailleských smluv a potažmo rovnoprávnost v ozbrojování. Ženevská konference o odzbrojení tedy těžko mohla naplnit svůj cíl. V důsledku politických změn v Německu v následujícím roce se zvyšuje napětí v Evropě, otázka obrany státu se stává palčivou. Je paradoxní, že největší riziko pro republiku po celá léta představovalo Maďarsko, ale skutečná hrozba nakonec přišla od jiného souseda. Československo přes uzavřené smlouvy se spojenci nutně potřebovalo vybudovat obranný systém. Postrádalo především orgán, který by z nejvyšší úrovně systematicky řídil a koordinoval nejen armádu, ale hlavně brannou přípravu státu.¹¹⁸ Vládním nařízením ze dne 6. 10. 1933 byla zřízena Nejvyšší rada obrany státu, jako vrcholný orgán obrany státu. Rada začala zasedat na jaře 1934 a jejím úkolem bylo soustavné pečování o náležité zabezpečení obrany státu. Teprve v této době se začíná navyšovat armádní rozpočet. V č. 21 *VOB* roku 1933 se čtenáři mohou seznámit s článkem pod titulkem „Důsledky války“: „Nuže, tak se věci mají. Dne 11. listopadu roku 1918 dozněla pekelná kanonáda světové války, zhroutili se k rozervané zemi poslední mrtví a zranění a říkalo se, že již nikdy nebude válek. Ve skutečnosti však celá hrůza světových bojů od té doby pokračuje ve zmenšené míře dále na různých bojištích, v poslední době na dálném východě i západě současně. Svět při tom rok co rok zbytečně utrácí těžké peníze ve výdajích na zbrojení. Činí to okrouhle 140 miliard Kč ročně, ač na hospodářské úkoly peníze nejsou (...).“¹¹⁹ I přes

¹¹⁷ J. SYCHROVSKÝ, Čtrnáct měsíců, *Východočeský obzor*, r. XXII, 1926, č. 10, 11. 3. 1926.

¹¹⁸ Karel STRAKA, *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*. Praha 2007.

¹¹⁹ Důsledky války, *Východočeský obzor*, r. XXIX, 1933, č. 21, 26. 5. 1933.

již hmatatelnou obavu z války jsou sociální demokraté přesvědčení o zbytečném utrácení peněz na vojenské účely.

Rovněž bylo nutné rozhodnout, jakým způsobem bude obrana státu zabezpečena. Existovaly dvě možnosti. První varianta koncepce se měla opírat o dobře vyzbrojenou, motorizovanou armádu včetně letectva s aktivní obranou, druhá varianta spočívala v opevnění hranic. Velení armády nakonec vyhodnotilo strategii obrany formou výstavby železobetonových opevnění s kvalitní výzbrojí a vycvičenou osádkou pro Československo jako výhodnější.¹²⁰

Počínaje rokem 1936 začal být připravován nový program v budování vojenského letectví, které předpokládalo vybudování 55 polních letek a původní padesátiprocentní záloha motorů a draků měla být zdvojnásobena. Tento plán byl dokončen v roce 1938.¹²¹

5.6 Budování stálého opevnění

Projekt výstavby opevnění v pohraničí celé ČSR disponoval rozpočtem 10 mld. a 14 mil. Kč, osádku mělo tvořit 100 000 mužů ve 42 pevnostních praporech. Přípravné práce byly zahájeny už v roce 1934 nejprve prohlídkou Maginotovy linie ve Francii skupinou vojenských odborníků a vytyčením trasy za osobní účasti náčelníka hlavního štábu armádního generála Ludvíka Krejčího. K řízení samotné výstavby byla ustanovena v roce 1935 Rada pro opevňování a jejím výkonným orgánem bylo Ředitelství opevňovací prací (ŘOP – odtud název lehkého pevnostního objektu „řopík“).¹²² V souvislosti se situací v pohraničí vychází koncem roku 1937 ve VOB text s titulkem „Hitlerův zálusk na náš kraj“: „*V Německu byly vydány nové mapy, podle nichž Hitlerova Třetí říše celé naše území od Vrchlabí přes Dvůr Králové, Jaroměř, Hradec Králové, Pardubice, Poděbrady, Kolín, Mělník, Roudnici atd. nepovažuje za pevnou součást Československé republiky, ale za „sporné“ území, o které Německo za účelem záchrany „utiskovaných“ občanů německé národnosti musí usilovat. Dovedeme pochopiti, že nejbohatší a nejúrodnější kraje české potřebovalo by Německo jako špižírnu pro svá ožebračená území, ale zdá se nám, že těšínská jablíčka jsou příliš vysoko. Přijde den, kdy i naši Němci otočí se k Hitlerovi, Henleinovi a jich spojencům zády.*“¹²³ Zdá se, že ještě převažuje optimismus nad záměry Hitlera a čtenáři jsou uklidňováni, že situace není tak zlá.

¹²⁰ Lubomír ARON, *Československé opevnění 1935-1938.*, Náchod 1998, s. 10-11.

¹²¹ Ladislav SUTNAR, *Dvacet let československé*, s. 16-17.

¹²² Lubomír ARON, *Československé opevnění 1935-1938*, s. 12-13.

¹²³ Hitlerův zálusk na náš kraj, *Východočeský obzor*, r. XXXIII, 1937, č. 47, 19. 11. 1937.

Opevnění mělo chránit důležitá centra a komunikace. Mělo zpomalit, případně zastavit nepřátelský útok a vytvořit prostor pro mobilizaci. Mimořádná pozornost byla věnována oblasti Kladské kotliny. V těchto místech se hranice naší země zužovala a při případném průniku Kladskou kotlinou a současně napadením z jihu hrozilo rozdělení státu na dvě části a tím i rozdělení armády. Od pradávna Kladskou kotlinou a Králickou brázdou, které spolu vytvářely široké údolí mezi lesnatými hřbety Orlických hor a Jeseníků, vedly obchodní cesty a přicházela nepřátelská vojska. Bylo tedy zřejmé, že tato oblast bude zajímavá i pro nacistické Německo. Vznikl tady robustní pevnostní systém, přičemž oblast Králicka tvořila nejmohutnější článek v řetězu opevnění ČSR a byla jako jediná v roce 1938 téměř dokončena.¹²⁴

Pro výstavbu opevnění byly postupně vytvořeny tři programy. Změny souvisely s vývojem situace a samotná realizace původních programů nebyla na překážku v pokračování výstavby v rámci nového. Poslední program byl stanoven v listopadu 1937. Opevnění v oblasti I. sboru obsahovalo území Čech na jih od Labe až po zemskou hranici s Moravou. Oblast II. sboru zaujímala prostor od zemské hranice po Teplice, III. sbor zahrnoval území jižní Moravy s rakouskou hranicí. Čtvrtý sbor měl chránit Ostravsko a Olomouc, již výše zmiňované území, které by mohlo být rozděleno. Na Slovensku mělo být již v první etapě opevněno (nakonec také bylo) bratislavské předmostí Petržalka. Na jaře 1937 byla zahájena výstavba lehkého opevnění mezi řekou Hron a městem Šahy. Vybudování opevnění na severním Slovensku a hranicí Polska nebylo ani započato.¹²⁵ Přestože se nepodařilo naplnit celý program, bylo odvedeno ohromné množství práce. V roce 1938 se na výstavbě podílelo 393 důstojníků, 67 rotmistrů a 296 civilních zaměstnanců vojenské správy.¹²⁶ Byla dokončena výstavba 262 objektů těžkého opevnění a 5 262 objektů lehkého opevnění.¹²⁷ Bohužel, veškeré úsilí bylo zmařeno. Vše připadlo Německu bez jediného výstřelu kromě výzbroje, kterou se podařilo včas odvézt. Němci na bezpracně získaném opevnění okamžitě začali provádět dělostřelecké zkoušky a ničit vybavení, které uvnitř objektů zůstalo.

Je s podivem, že autorce se nepodařilo najít žádné zmínky vztahující se k výstavbě opevnění. Jediný, alespoň vzdáleně související článek, vyšel ve *VOB* 16. 4. 1937 a popisuje zneužívání adresáře státních staveb na Žamberecku agrární stranou. Jistému dělníkovi byla nabídnuta práce u společnosti Kopsa a Müller v Mladkově u Králík prostřednictvím agrárního

¹²⁴ Jiří NOVÁK, *Opevnění na Králicku: Československé opevnění z let 1935-1938*. Dvůr Králové nad Labem 1994, s. 5.

¹²⁵ Lubomír ARON, *Československé opevnění 1935-1938*, s. 16-21.

¹²⁶ Karel STRAKA, *Československá armáda, pilíř*, s. 73.

¹²⁷ Tamtéž, s. 83.

sekretariátu. *VOB* doporučuje ministrovi Machníkovi, aby si mladkovské záležitosti všimnul a zamezil stranickému zneužívání na státních pohraničních stavbách.¹²⁸ Pravděpodobně region Králicka nebyl středem pozornosti regionálního tisku, který se zaměřoval na Pardubice a nejbližší okolí.

5.7 Armáda a Východočeský obzor 1937-1938

Na sklonku léta 1937 už ČSDSD, a tím pádem i *VOB* a jeho redakce, uznává armádu jako potřebnou. Zveřejňované články v letech 1937-1938 na téma armády jsou si podobné, všemi se táhne nit strachu z války, ale žádné konkrétní informace nepřinášejí. *VOB* jako strážce práv dělnictva si zachovává svou tvář, a i v této vyhocené době se snaží upozornit na možné problémy v armádě. Příkladem budiž příspěvek z dubna 1937, který hovoří o protekcionismu, který byl zaznamenán v pardubické posádce. Dva gážisté, kteří byli souzeni podle vojenského trestního řádu (důvod není uveden), vyšli z tohoto soudu bez ztráty vojenské hodnosti. Trestem se mělo stát přemístění do jiné posádky, ale to se v případě jednoho z gážistů nestalo. „*Spokojujeme se zatím s tímto konstatováním. Nebude-li zjednána náprava a přemístění provedeno, vrátíme se k případu znovu a promluvíme jasněji i o jeho pozadí. Že to mnohým pánům nebude milé, víme předem.*“¹²⁹ Není jasné, jaké páky může mít v ruce regionální stranický tisk, o jaké pány se jedná a jaké bylo pozadí případu. Autorka však pokračování této aféry nedohledala, lze se tedy domnívat, že výhrůžka byla účinná a náprava provedena.

V srpnu roku 1937 vychází článek s titulkem „Armáda a veřejné mínění“, který podle autorky přesně vystihuje způsob práce a myšlení redakce.

„*Vojsko přestalo býti nějakým separovaným útvarem, jakmile bylo nutno pro brannost státu zapřáhnout všechny složky národa. Je jisté, že nyní oči občanstva upřené na naši armádu budou na ní viděti vše, bude se proto o všem důkladněji uvažovati. Myšlenka branné výchovy a zvláště zákon o ní způsobil, že vojenským věcem se nyní musí věnovati každý. Naše armáda je nyní vystavena kromobyčejné pozornosti. Bude proto třeba dvojnásob, aby nebylo trpěno nic, co naší armádě škodí.*“¹³⁰

¹²⁸ Jak agráři zneužívají adresáře státních staveb na Žamberecku, *Východočeský obzor*, r. XXXIII, 1937, č. 16, 16. 4. 1937

¹²⁹ Zdravých duchů armády nesmí býti podlamován protekcionářstvím *Východočeský obzor*, r. XXXIII, 1937, č. 16, 16. 4. 1937

¹³⁰ Armáda a veřejné mínění, *Východočeský obzor*, r. XXXIII, 1937, č. 35, 27. 8. 1937.

Autor dále pokračuje výčtem událostí, na které již upozornilo, a následné reakce. Příkladem budiž štábní rotmistr železničního pluku v Pardubicích, který si stěžoval, že jeho napadení tiskem, zejména tiskem sociálně demokratickým, si skutečně nezasluhuje. Dovolával se na spolupráci s ČSDSD na radnici, legionářství i legionářských vyznamenání. Štábnímu rotmistrovi však výčet zásluh nepomohl, na redakci *VOB* samozřejmě nic takového neplatí. „Účel našeho článku byl zjednatí právo, zabrániti postranním řečem a zjednatí v křiklavém případě nápravu. Každý kaz škodí armádě, a proto musí být odstraněn.“¹³¹ Pokračováním je obhajoba kritických článků a dokola opakující se ujišťování, že takto to musí být. V jeho závěrečné části se pak píše: „Náš časopis není a nebyl nikdy ve službách pochybené sensace. Od jeho založení vždy věnoval pozornost vojenským věcem a měl také pochopitelně vždy kritické stanovisko. Tím víc teď po dosažení samostatnosti, kdy jde o naši armádu – armádu z naší vůle, armádu našich lidí. Musíme bdít, aby naše armáda byla demokratická. (...) Jsme si vědomi, že armáda je těleso velmi citlivé, a proto jsme na stráž.“¹³²

Tento článek výstižně shrnuje to, co redakce *VOB* dělá. Zaměřuje se především na „kauzy, nešvary, zlotřilosti“, ráda o nich informuje a rozpitvává. Obhajoba, že to tak musí být, je ovšem slabá. Současně lze konstatovat, že věnování pozornosti věcem vojenským se zakládá právě na senzácích více, než na pravdivé a věcné informaci. Těch je v týdenících skutečně pomálu. Za pozornost stojí zmínka, že stanovisko k věcem vojenským bylo vždy kritické. Tento předpoklad, že jakákoli armádní záležitost bude rovnou zkritizována, hovoří sám za sebe. Co redakci donutilo k sepsání tohoto obhajovacího článku, lze jen spekulovat, ale dá se předpokládat, že se jednalo o reakci na kritiku.

¹³¹ Armáda a veřejné mínění, *Východočeský obzor*, r. XXXIII, 1937, č. 35, 27. 8. 1937.

¹³² Tamtéž.

6 Závěr

Předmětem bakalářské práce bylo vyhodnotit vnímání vojenských událostí prostřednictvím sociálně demokratického tisku na Pardubicku v období 1918-1938. Autorka báda v týdeníku Východočeský obzor v letech 1919–1935 a 1937–1938. V roce 1918 *VOB* nevycházela a ročník 1936 se nepodařilo autorce získat k prostudování.

ČSDSD byla levicovou stranou dělnictva, jak už je patrné z jejího názvu. Poválečný regionální tisk se snažil za všech okolností hájit jejich práva a dělnictvo představuje jako masu zbídačených lidí. Jistě tomu tak v mnoha případech po válečném utrpení bylo, ovšem některá přirovnání jsou z dnešního pohledu skutečně přehnaná. V týdeníku se pravidelně objevují články obsahující plamenné výkřiky ať už na oslavu zásluh sociálních demokratů, či naopak hlasitá kritika činů či projevů jiných stran. Není pochyb, že stranický tisk jiných stran se projevoval podobně, což jistě vycházelo i z porevolučního období, ale opět v kontextu dnešní doby jsou prohlášení, nadpisy článků, projevy apod. velmi tendenční a radikální.

Vojenské události či záležitosti spojené s armádou se ve *VOB* nacházejí minimálně. Větší tiskový prostor byl dán jen tématům vztahující se ke zrušení armády a její nahrazení milicí. Toto téma protíná prakticky celé období až do roku 1935, kdy už hrozba válečného konfliktu je tak evidentní, že i sociální demokraté uznávají potřebu obrany státu armádou. Sociální demokraté nevynechají jedinou příležitost k prosazení původní myšlenky, navíc okořeněnou výčtem zbytečně vydaných peněz pro armádu. Druhé velké téma, které jde ruku v ruce s prvním, je délka vojenské služby, která by měla být nejdéle čtrnáctiměsíční. Vzhledem k tomu, že tyto body byly součástí programu ČSDSD, je jejich prosazování pochopitelné.

Rok 1919 byl zahájen přesunutím železničního vojska do Pardubic. K tomuto tématu se krajský tisk nevyjádřil, protože v lednu 1919 nevycházela. Když v dubnu vojenskou posádku navštívila delegace vysokých hodnostářů, *VOB* pouze zmínil, že v rámci programu je zahrnuta návštěva vojenské nemocnice. Větší prostor v tisku železniční vojsko získalo až s předáváním praporu, který město Pardubice věnovalo v roce 1935. Pokud se jindy psalo o železničním vojsku, vždy se jednalo o aféry, které s působením a prací železničního vojska neměly nic společného.

Z historického pohledu důležitou vojenskou událostí bylo působení francouzské a italské vojenské mise. O IVM se Východočeský obzor nezmiňuje vůbec a o FVM jen v souvislosti s tím, že její působení stojí stát zbytečné peníze. Když v roce 1926 převzal

nejvyšší funkci hlavního štábu generál Syrový a role FVM se změnila na poradní, *VOB* se uchýlil pouze k tomu, že ukončení působnosti FVM v komentáři označil za „konečně zlikvidovanou“.

Když v roce 1921 byla vyhlášena prezidentem republiky částečná mobilizace v souvislosti s pokusem návratu císaře Karla na trůn, *VOB* informuje věcně, přetiskuje mobilizační rozkaz a motivuje občany k obraně státu. Neopomíná zdůraznit, že stát se vždy mohl opřít pouze o dělnictvo, a nikoli o zástupce buržoazie. Ovšem popis motivace k jednání císaře Karla a jeho blízkých je již opět velmi emotivní.

Událost, která dostala ve *VOB* prostor, byla locarnská ujednání v roce 1925. Jedná se ovšem v pokračování prosazení myšlenky zrušení armády. Ta je dál podporována a proklamována i v době odzbrojovací konference v Ženevě, kdy už obava z válečného konfliktu je značná.

Armádu vzal *VOB* na milost až v roce 1937, kdy již nelze hovořit o tom, že jí není potřeba. Překvapivé zjištění pro autorku bylo, že *VOB* se prakticky vůbec nezmiňuje o výstavbě stálého opevnění, především na Králicku. V této souvislosti může v celkovém obrazu chybět nezískaný ročník 1936 *VOB*, ale vzhledem k tomu, že největší objem prací probíhal právě v letech 1937-1938, je tato skutečnost podivná. Je možné, že výstavba řízená armádou byla informačně pro krajský tisk nedostupná a pro obyvatele Pardubic a okolí jako pracovní možnost příliš vzdálená nebo se tisku nepodařilo nalézt žádné nepravosti.

Poslední článek, který autorka citovala v této práci, jako by byl symbolicky sám o sobě závěrem. Z něj vyplývá, že armádu je třeba především kritizovat a dohlížet na to, aby se uvnitř tohoto tělesa nedělo nic špatného. *VOB* ujišťuje, že o vojenských záležitostech pravidelně informuje, dokonce zavedlo „vojenskou rubriku“. Ano, to je pravda, ale v této rubrice informuje ve smyslu, že vystoupení vojenského dramatického sboru proběhne v Pardubicích na náměstí. Valná většina článků ve spojitosti s vojenstvím se týkala drobných, až malicherných záležitostí, které *VOB* nazýval aférami, nešvary či nekalostmi. Věnoval jim dostatek prostoru, rozebíral je a vyhrožoval. Závěrečná slova ve stylu: toto se pánům nebude líbit, ukážeme na ně prstem, učiníme přítrž... někdy hraničila až s fanatismem. Cílem nejspíš bylo ujistit čtenáře, že žádné nepravosti nebudou tolerovány a krajský tisk na to dohlédne. Vzhledem k množství prostudovaného materiálu je nutno konstatovat, že vojenská tematika byla pro *VOB* na okraji zájmu. Je ovšem třeba vzít v úvahu, že úkolem stranického regionálního tisku je informovat své občany o denních záležitostech a hájit zájmy stoupenců své strany. Sociální demokracie

dlouhodobě žádala zrušení armády, a tak není divu, že některé vojenské události na krajské úrovni přehlížela nebo je nechtěla komentovat. Pokud však Východočeský obzor projevil zájem o armádu či vojenství, pak se téměř vždy uchýlil k tvrdé kritice.

7 Resumé

The subject of the bachelor thesis was to evaluate the perception of military events through the social democratic press in the Pardubice region in the period 1918-1938. The author researched in the weekly *Východočeský obzor* (East Bohemian Horizon) from the years 1919–1935 and 1937–1938. The *VOB* was not published in 1918 and the author did not manage to obtain the volume 1936 for study.

The CSDSD was the left-wing party of the workers, as is obvious from its name. The post-war landscape press tried to defend their rights under all circumstances and presents the workers as a mass of impoverished people. Of course, this was the situation in many cases after the war suffering, but some comparisons are really exaggerated from today's point of view. Articles containing fiery cries appear regularly in the weekly, either to celebrate the merits of the Social Democrats or, on the contrary, to be a loud critique of the actions or speeches of other parties. There is no doubt that the party press of other parties manifested itself in a similar way, which certainly came from the post-revolutionary period, but again in the context of today, statements, headings of articles, speeches, etc. are very tendentious and radical.

Military events or matters related to the army occur minimally in the *VOB*. More press space was given only to topics related to the abolition of the army and its replacement by militia. This topic spans almost the entire period up to 1935. The Social Democrats do not miss a single opportunity to enforce this idea, moreover, spiced up by a list of uselessly spent money for the army. The second major issue, which goes hand in hand with the first, is the length of military service, which should be no more than fourteen months. Considering that these points were part of the CSDSD program, their enforcement is understandable.

The year 1919 began with the transfer of the railway army to Pardubice. The landscape press did not comment on this topic, because it was not published in January 1919. When in April a delegation of high-ranking dignitaries visited the military garrison, the *VOB* only mentioned that a visit of the military hospital was included in the program. The railway army gained more space in the press only with handing over the battalion, which was dedicated by the city of Pardubice in 1935. If anything was ever written about the railway army, it was always about affairs which had nothing to do with the operation and work of the railway army.

From a historical point of view, an important military event was the operation of the French and Italian military missions. The East Bohemian Horizon did not mention at all about

the Italian military mission and the the French military mission is mentioned only in connection with the fact that its operation costs the state unnecessary money. When in 1926 General Syrový took over the top position of the General Staff and the role of the French military mission changed to an advisory one, The East Bohemian Horizon resorted only to calling the termination of the French military mission activities "finally liquidated" in the commentary.

When in 1921 a partial mobilization was announced by the President of the Republic in connection with the attempt to return Emperor Charles to I the throne, the *VOB* informs factually, reprints the mobilization order and motivates the citizens to defend the state. It does not fail to emphasize that the state could always rely only on the working class and not on the representatives of the bourgeoisie. However, the description of the motivation to the actions of Emperor Charles and his loved ones is again very emotional.

The event which was given space in the *VOB* was the Locarno arrangements in 1925. However, it is a continuation of the enforcement of the idea of abolishing the army. This is further supported and proclaimed at the time of the disarmament conference in Geneva, when fear of a war conflict is already considerable.

The *VOB* didn't take the army at its mercy until 1937, when it can no longer be said that it is not needed. A surprising finding for the author was that the *VOB* makes practically no mention about the construction of permanent fortifications, especially in the Králicko region. In this context, the non-acquired year 1936 of *VOB* may be missing in the overall impression, but considering that the largest volume of work took place in the years 1937-1938, this fact is strange. It is possible that the construction controlled by the army was in terms of information unavailable for the regional press and for the inhabitants of Pardubice and its surroundings as a job option too far away or the press failed to find any iniquities.

The last article that the author quoted in this work seems to be a symbolic conclusion in itself. It follows from it that the military should first of all be criticized and should be supervised that nothing bad might happen inside this body. The *VOB* assures that it regularly informs about military matters, and has even introduced a "military section". Yes, that is true, but in this section it informs in the sense that "the performance of the military drama choir will take place in Pardubice on the square". The vast majority of articles relating to the military concerned small, even trivial issues, which the *VOB* called affairs, scandals or dishonesty. It gave them plenty of space, analyzed them and threatened. Final words in the style: the noblemen will not like this, we will point a finger at them, we will put a stop to it ... sometimes they border on

fanaticism. The goal was probably to reassure the reader that no wrongdoing would be tolerated and that the landscape press would oversee it. Due to the amount of studied material, it must be stated that military issues were on the fringes of interest for *VOB*. However, it must be taken in consideration that the task of the party regional press was to inform its citizens about day-to-day affairs and to defend the interests of the supporters of their party. The Social Democrats had for a long time called for the abolition of the army, so it is not surprising that some military events at the regional level were overlooked or unwilling to comment on them. However, if *The East Bohemian Horizon* showed interest in the army or military, then it almost always resorted to harsh criticism.

Prameny a literatura

1. Literatura

Lubomír ARON, *Československé opevnění 1935-1938.*, Náchod 1998.

Josef BARTOŠ – Miloš TRAPL, *Československo 1918-1938*. 3. vyd. Olomouc 2001.

Eva BROKLOVÁ, *Československá demokracie: politický systém ČSR 1918-1938*. 3. vyd. Praha 1992.

Jindřich DEJMEK, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. Praha 2002.

Josef HARNA, *Stranicko politický systém v Československu v letech 1918–1938*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno 2005.

Tomáš JIRÁNEK – Radovan SOUŠEK, *Dějiny československého železničního vojska*, Praha 2014.

Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918-1938)*, Praha 2000.

Antonín KLIMEK, *Vítejte v první republice: vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. Praha 2003.

KOL., *Vojenské dějiny Československa (1918-1939)*. [díl] 3. Praha: Naše vojsko, 1987.

Dušan KOVÁČ, *Dějiny Slovenska*. Praha 1998.

Jan KUKLÍK, *Československá sociálně demokratická strana dělnická*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno 2005.

Václav NĚMEČEK, *Československá letadla*, Praha 1968.

Jiří NOVÁK, *Opevnění na Králicku: Československé opevnění z let 1935-1938*. Dvůr Králové nad Labem 1994.

Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*. Praha 2000.

Barbora OSVALDOVÁ – Jana ČENKOVÁ, *Česká publicistika mezi dvěma světovými válkami*. Praha 2017.

Jaroslav ROKOSKÝ – Jiří URBAN. *František Udržal: sedlák a politik*. Praha 2016.

Karel STRAKA, *Československá armáda, pilíř obrany státu z let 1932-1939*. Praha 2007

Ladislav SUTNAR, *Dvacet let československé armády v osvobozeném státě*. Praha 1938.

2. Tisk

Osobní věstník čs. ministerstva národní obrany, Praha: Ministerstvo národní obrany, roč. 1920

Východočeský obzor, Pardubice, roč. 1919–1935, 1937-1938

3. Elektronické zdroje

Armáda ČR: Historie [online]. 16. ledna 2019 [cit. 2022-04-29]. Dostupné z: <https://acr.army.cz/>

Český statistický úřad: *První Československé sčítání lidu 1921* [online]. [cit. 2022-06-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prvni-ceskoslovenske-scitani-lidu-1921>

Český statistický úřad: *Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny - 1920-2006* [online]. 30.09.2008 [cit. 2022-04-28]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vysledky-voleb-do-poslanecke-snemovny-v-letech-1920-2006-n-tgdmp17urw>

Encyklopedie ČSSD: Z historie české sociální demokracie [online]. [cit. 2022-04-28]. Dostupné z: <http://www.historiecssd.cz/#1>

Vojenský historický ústav Praha: *Branný zákon z roku 1920*. „Aby se vlk nažral a koza zůstala celá“ [online]. [cit. 2022-06-11]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/branny-zakon-z-roku-1920-aby-se-vlk-nazral-a-koza-zustala-cela/>